

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ПОГОДЖЕНО

Декан факультету

_____ **Ігор БОЛБОТ**

«___» _____ 2026 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**Завідувач кафедри економічної
кібернетики**

_____ **Наталія РОГОЗА**

«___» _____ 2026 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**«Аналіз та моделювання впливу міграційних процесів на ринок праці
України»**

Спеціальність

051 «Економіка»

Освітня програма

«Економічна кібернетика»

Програма підготовки

освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

К.е.н., доцент

Наталія КЛИМЕНКО

Керівник бакалаврської

кваліфікаційної роботи, к.е.н., доц. _____

Людмила ГАЛАЄВА

Виконав:

Богдан П'ЯНКІВСЬКИЙ

КИЇВ - 2026

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
економічної кібернетики**

доц., к. е. н. _____ **Наталія РОГОЗА**
“ ____ ” _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
до виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи
студенту П'янківському Богдану Юрійовичу**

Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економічна кібернетика»

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи «Аналіз та моделювання впливу міграційних процесів на ринок праці України» затверджена наказом ректора НУБіП України від «05» грудня 2025 року № 3008 «С».

Термін подання завершеної роботи на кафедру - 27.05.2026 р.

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи - дані Держкомстату України, аналітичних on-line платформ та відкритих джерел.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

-Теоретичні засади міграційних процесів, їх сутність та класифікація основних видів.

-Визначення ключових причин, чинників і детермінант розвитку міграції населення.

-Оцінка соціально-економічного впливу міграційних процесів на ринок праці та зайнятість населення.

-Аналіз динаміки та сучасних особливостей міграційних процесів в Україні.

-Дослідження впливу воєнних факторів на трансформацію міграційних процесів.

-Застосування економетричних методів для моделювання міграційних процесів в Україні.

-Проведення економетричного аналізу та прогнозування міграційної динаміки.

-Формування прогнозів розвитку міграційних процесів в Україні.

-Визначення перспектив та сценаріїв розвитку міграційної політики держави.

-Ідентифікація основних викликів та можливостей у сфері регулювання міграційних процесів в Україні.

Дата видачі завдання “08” грудня 2025 р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи -

к.е.н. доц. _____ Людмила ГАЛАЄВА

Завдання взяв до виконання _____ Богдан П'ЯНКІВСЬКИЙ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	8
1.1.Сутність міграції населення та класифікація її основних видів.....	8
1.2.Основні причини, чинники та детермінанти розвитку міграційних процесів.....	13
1.3.Соціально-економічний вплив міграції на ринок праці та зайнятість населення.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ЕКОНОМЕТРИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ.....	24
2.1.Динаміка та особливості міграційних процесів населення України.....	24
2.2.Вплив воєнних факторів на трансформацію міграційних процесів.....	35
2.3.Економетричне моделювання та прогнозування міграційних процесів.....	46
РОЗДІЛ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ.....	50
3.1.Прогноз динаміки міграційних процесів в Україні.....	50
3.2.Виклики та можливості розвитку міграційної політики України.....	53
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

У сучасних умовах глобалізації та трансформаційних змін світової економіки міграційні процеси виступають одним із ключових чинників, що визначають розвиток національних ринків праці. Для України проблема міграції набуває особливої актуальності в контексті соціально-економічних змін, демографічних викликів, а також впливу воєнного стану, що суттєво трансформує масштаби, напрями та структуру міграційних потоків.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що міграційні процеси безпосередньо впливають на рівень зайнятості населення, структуру ринку праці, рівень безробіття, дефіцит або надлишок робочої сили в окремих галузях економіки. Відтік працездатного населення за кордон, з одного боку, призводить до зменшення пропозиції робочої сили та втрати кваліфікованих кадрів, а з іншого – сприяє зростанню грошових переказів, які підтримують національну економіку. Водночас внутрішня міграція, зокрема переміщення населення із зон бойових дій, створює додаткове навантаження на регіональні ринки праці та соціальну інфраструктуру.

Особливої уваги потребує дослідження впливу воєнних факторів на міграційні процеси в Україні, оскільки вони зумовлюють не лише зміну обсягів міграції, а й якісні характеристики трудових ресурсів. У зв'язку з цим виникає необхідність глибокого аналізу та використання сучасних економетричних методів для моделювання та прогнозування міграційних процесів і їх впливу на ринок праці.

Таким чином, актуальність обраної теми визначається необхідністю комплексного дослідження міграційних процесів, їх соціально-економічних наслідків та розробки ефективних підходів до прогнозування і регулювання міграції в Україні.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасних міграційних процесів в Україні та моделюванні їх впливу на ринок праці з метою визначення основних тенденцій і прогнозування подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- розкрити сутність поняття міграції населення та охарактеризувати її основні види;
- дослідити причини, чинники та детермінанти розвитку міграційних процесів;
- проаналізувати соціально-економічний вплив міграції на ринок праці та зайнятість населення;
- дослідити динаміку та особливості міграційних процесів в Україні;
- визначити вплив воєнних факторів на трансформацію міграційних процесів;
- здійснити економетричне моделювання міграційних процесів та оцінити їх вплив на ринок праці;
- розробити прогноз динаміки міграційних процесів в Україні;
- окреслити основні виклики та перспективи розвитку міграційної політики України.

Об’єктом дослідження є міграційні процеси населення України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів аналізу та моделювання впливу міграційних процесів на ринок праці України, зокрема економічні відносини та закономірності, що виникають у процесі впливу міграції на функціонування ринку праці України.

У процесі дослідження використано такі **методи дослідження**: аналіз і синтез для узагальнення теоретичних підходів до вивчення міграції; порівняльний метод для зіставлення міграційних процесів у різні періоди; статистичний аналіз для оцінки динаміки міграційних показників; економетричне моделювання для визначення взаємозв’язку між міграційними процесами та показниками ринку праці; методи прогнозування для оцінки майбутніх тенденцій розвитку міграції; графічний метод для візуалізації результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені дослідженню міграційних процесів, функціонуванню ринку праці, економетричному моделюванню соціально-економічних явищ та оцінюванню впливу міграції на зайнятість населення. У

роботі використано статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали Державної служби зайнятості України, дані Національного банку України, Міністерства економіки України, а також інформаційно-аналітичні звіти міжнародних організацій, зокрема Міжнародної організації праці (МОП), Міжнародної організації з міграції (МОМ), Світового банку та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Це забезпечило можливість проведення комплексного аналізу сучасних тенденцій міграції та їх впливу на стан і розвиток ринку праці України.

Структура та обсяг бакалаврської кваліфікаційної роботи зумовлені метою, завданнями та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 61 сторінці друкованого тексту. У роботі представлено 10 таблиць та 9 рисунків. Список використаних джерел включає 32 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Сутність міграції населення та класифікація її основних видів

Міграція населення є одним із найбільш складних і багатограних соціально-економічних явищ сучасності, яке суттєво впливає на демографічну ситуацію, структуру зайнятості, рівень людського капіталу та загальний економічний розвиток будь-якої держави. Сутність міграції полягає в просторовому переміщенні індивідів або цілих груп населення через адміністративні чи державні кордони з метою зміни місця постійного або тимчасового проживання, що супроводжується зміною соціального, економічного та культурного статусу особи.

І. О. Андрощук розглядає міграцію як комплексний динамічний процес, який не обмежується лише фізичним переїздом, а включає глибокі трансформації трудових відносин, адаптацію до нового ринкового середовища та перерозподіл продуктивних сил у просторі, що особливо актуально для країн з перехідною економікою [1, с. 113].

О. О. Бабушкін акцентує увагу на економіко-правовому вимірі міграційних процесів, підкреслюючи, що сутність міграції полягає не тільки в географічному переміщенні, але й у зміні правового статусу особи, формуванні нових трудових контрактів, інтеграції в систему соціального захисту та адаптації до законодавчих норм країни-реципієнта, що робить міграцію важливим елементом регулювання ринку праці [2, с. 63].

М. В. Бачинська визначає сутність міграції через соціо-культурологічну призму, зазначаючи, що це явище виникає як реакція населення на нерівномірність розвитку регіонів і є механізмом пошуку кращих умов для самореалізації, професійного зростання та підвищення якості життя, що безпосередньо впливає на культурний і соціальний розвиток територій [3, с. 23].

С. О. Білоус-Сергеева підкреслює, що в умовах України трудова міграція перетворюється на домінуючу форму переміщення населення, стаючи системним елементом національної економіки. Дослідниця зазначає, що трудова

міграція суттєво впливає на баланс попиту та пропозиції робочої сили, змінює структуру зайнятості в різних галузях, сприяє зростанню рівня безробіття в окремих регіонах та секторах, а також призводить до перерозподілу трудових ресурсів між промисловістю, будівництвом, сільським господарством та сферою послуг [4, с. 13].

Д. О. Боброва та О. Д. Дон аналізують сутність міграції в умовах військової агресії Російської Федерації, розглядаючи її як складне поєднання економічних мотивів із питаннями фізичної безпеки та виживання. Автори підкреслюють, що в таких умовах переміщення населення набуває яскраво виражених ознак вимушеності, що радикально змінює традиційні моделі трудової мобільності, ускладнює процеси повернення мігрантів та суттєво впливає на відновлення та стабілізацію ринку праці після завершення активної фази конфлікту [5, с. 217].

Г. П. Гоголь розглядає сутність міграційних процесів у контексті євразійської трудовіграції, де переміщення робочої сили між пострадянським простором та країнами Європейського Союзу формує стійкі економічні мережі. Дослідник зазначає, що такі процеси сприяють обміну знаннями, професійними навичками та технологіями, проте водночас призводять до значного відпливу висококваліфікованих кадрів з України, що негативно позначається на розвитку національної економіки та інноваційному потенціалі держави [8, с. 441].

А. А. Головка акцентує регіональний аспект сутності міграції, зазначаючи, що вона проявляється в активному перерозподілі людського капіталу між різними областями України. Це переміщення посилює існуючі диспропорції міжрегіонального ринку праці, збільшує розрив в економічній активності між розвиненими та депресивними регіонами, а також впливає на рівень безробіття, заробітної плати та інвестиційну привабливість окремих територій країни [9, с. 146].

П. Г. Іжевський та І. М. Кравець визначають сутність міжнародної трудової міграції як процес, що безпосередньо формує внутрішній ринок праці через масштабний відтік робочої сили. Автори звертають увагу на створення структурного дефіциту в ключових секторах економіки, зміну якісних характеристик наявних трудових ресурсів, зниження середнього рівня

кваліфікації працівників, що залишаються, та необхідність розробки ефективних механізмів компенсації цих втрат [15, с. 21].

М. В. Крамарчук підкреслює, що сутність міграції в сучасних українських реаліях полягає в її ролі своєрідного індикатора соціально-економічної напруги в суспільстві. Переміщення населення стає масовою реакцією на низький рівень заробітної плати, обмежені можливості працевлаштування, нестабільність соціального захисту, відсутність кар'єрного зростання та загальну невизначеність економічного майбутнього, що робить міграцію важливим маркером системних проблем національної економіки [17, с. 219].

Л. В. Лисогор у своєму аналітичному дослідженні зазначає, що сутність міграційних процесів виявляється в їхньому комплексному та багатоаспектному впливі на соціально-економічну ситуацію країни. Цей вплив включає зміну демографічних пропорцій, рівня зайнятості та безробіття, значні обсяги грошових переказів від мігрантів, трансформацію структури споживання, а також довгострокові наслідки для потенціалу економічного зростання та відтворення людського капіталу держави [19, с. 12].

О. Є. Литвин розглядає сутність міграції як важливий каталізатор трансформаційних процесів на ринку праці, де переміщення населення призводить до значних структурних зрушень у професійній підготовці кадрів, інтенсивного перерозподілу робочої сили між різними галузями економіки, а також до суттєвої зміни вимог до якості людського капіталу. Автор наголошує, що такі трансформації змушують систему освіти та професійної підготовки адаптуватися до нових реалій, сприяють появі нових спеціальностей і водночас створюють дисбаланси між пропозицією робочої сили та потребами ринку [20, с. 150].

І. М. Пащук акцентує увагу на тому, що сутність впливу міграції на національний ринок праці проявляється через чітко виражений подвійний ефект. З одного боку, відбувається втрата кваліфікованих фахівців для країни-донора, що призводить до зниження конкурентоспроможності економіки, а з іншого – одночасно створюються нові кар'єрні можливості, вищі заробітні плати та

стимули для професійного зростання для працівників, які залишаються на внутрішньому ринку, сприяючи певній реструктуризації зайнятості [24, с. 15].

Н. Р. Слав'юк, А. Ю. Новік та А. О. Живодьорова аналізують сутність сучасних міграційних процесів як явище, що формує стійкі тенденції прояву як негативних, так і позитивних наслідків для демографічної безпеки, економічної стабільності та соціальної структури українського суспільства. Автори підкреслюють, що міграція одночасно виступає і дестабілізуючим фактором, що посилює демографічну кризу, і потенційним джерелом позитивних змін через грошові перекази, повернення досвіду та навичок, а також перерозподіл трудових ресурсів [27, с. 182].

Теоретичне розуміння сутності міграції створює необхідну концептуальну основу для її системної класифікації, яка дозволяє впорядкувати різноманітні форми цього складного явища та провести глибокий аналіз їхнього впливу на ринок праці. Класифікація є важливим науковим інструментом, оскільки дає змогу чітко виділити специфічні характеристики кожного виду міграції, визначити їхні особливості, взаємозв'язки та ступінь впливу на соціально-економічні процеси в країні.

Однією з фундаментальних класифікаційних ознак є поділ міграції за територіальним масштабом. Внутрішня міграція передбачає переміщення населення в межах однієї країни, що в Україні традиційно проявляється у переїзді з сільської місцевості до великих міст, а також між різними регіонами в пошуку кращих умов працевлаштування, вищої заробітної плати та соціальних гарантій.

Т. Г. Васильців та колектив авторів підкреслюють, що саме внутрішні міграційні потоки молоді суттєво впливають на потенціал соціально-економічного відтворення окремих територій, змінюючи регіональну структуру зайнятості, демографічний баланс та інвестиційну привабливість регіонів [6, с. 28].

Зовнішня, або міжнародна, міграція характеризується перетином державних кордонів і залишається переважною формою в сучасній Україні, що призводить до значного відпливу трудових ресурсів за кордон, особливо

висококваліфікованих фахівців. Р. В. Жук та М. М. Лаврентьєв зазначають, що міжнародні міграційні процеси в умовах воєнного стану радикально трансформують структуру національної економіки, створюючи гострий дефіцит робочої сили в пріоритетних галузях, таких як ІТ, будівництво, медицина та промисловість [13, с. 103].

За тривалістю переміщення виділяють кілька основних видів міграції. Постійна, або безповоротна, міграція передбачає зміну місця проживання на тривалий або невизначений термін, що часто супроводжується повною інтеграцією мігранта в нове соціально-економічне середовище та втратою трудових ресурсів для країни походження.

О. Д. Дон детально аналізує, як постійна трудова міграція формує стійкий структурний дефіцит робочої сили в ключових секторах української економіки, суттєво впливаючи на довгострокові перспективи розвитку, інноваційну активність та демографічну стабільність держави [12, с. 46].

Отже, нами розглянуто сутність міграції населення як динамічного, багатогранного соціально-економічного процесу, що охоплює просторове переміщення людей і супроводжується зміною їхнього соціального, економічного та правового статусу. Проведено детальний аналіз класифікації основних видів міграції за ключовими ознаками, що дає змогу системно оцінити різноманітні форми цього явища в українському контексті.

Особлива увага приділена трудовій, вимушеній та міжнародній міграції, які найбільш суттєво впливають на ринок праці та зайнятість населення.

Отримані теоретичні положення створюють надійний фундамент для подальшого вивчення причин, чинників та соціально-економічних наслідків міграційних процесів у наступних підрозділах роботи.

1.2.Основні причини, чинники та детермінанти розвитку міграційних процесів

Міграційні процеси виникають і розвиваються під впливом складної системи взаємопов'язаних причин, чинників і детермінант, які визначають мотивацію, напрямки та масштаби переміщення населення. Причини виступають безпосередніми мотивами, чинники створюють умови для реалізації цих мотивів, а детермінанти є глибинними системними факторами, що формують довгострокові тенденції міграції.

У сучасних умовах, особливо в країнах з нестабільною економікою та суспільно-політичною ситуацією, міграція є результатом не ізольованої дії окремих факторів, а їх комплексної взаємодії, що посилює або послаблює міграційні настрої населення. Важливим є розуміння, що міграційні процеси мають багатовимірний характер і неможливо пояснити їх однією причиною, оскільки навіть у випадках, коли на перший план виступає одне домінуючий фактор, завжди присутній комплекс супутніх чинників, які формують міграційну поведінку.

Економічні причини залишаються найбільш потужними детермінантами розвитку міграційних процесів і виступають фундаментальним фактором, що визначає міграційну активність населення в умовах стабільного розвитку. Низький рівень заробітної плати, високе безробіття, нестабільність доходів, відсутність перспектив професійного зростання, значний розрив у рівні життя між регіонами та країнами створюють сильний «штовхаючий» ефект, що змушує працездатне населення, особливо молодь і висококваліфікованих спеціалістів, активно шукати кращі економічні можливості за межами свого регіону чи держави.

Ці фактори призводять до структурних змін на ринку праці, формують дефіцит трудових ресурсів у певних регіонах і секторах економіки, спричиняють втрату людського капіталу та інноваційної спроможності країни. Економічна міграція має характерний професійний і віковий склад мігрантів, з переважанням

осіб працездатного віку та представників висококваліфікованих спеціальностей, що посилює негативні демографічні наслідки для країни походження. [13].

Соціальні чинники відіграють значну роль у формуванні міграційної поведінки населення і часто виступають додатковими факторами, які посилюють економічні мотиви або набувають пріоритетного значення в умовах стабільної економічної ситуації. До них належать прагнення отримати якіснішу вищу освіту, кращі умови медичного обслуговування, забезпечити достойне майбутнє для дітей, возз'єднатися з членами родини за кордоном або підвищити свій соціальний статус.

Часто соціальні мотиви тісно переплітаються з економічними, створюючи комплексний стимул до переміщення та посилюючи загальну міграційну активність у суспільстві. Соціальна міграція має свої характерні особливості, зокрема більш виражену вікову сегментацію (переважання молоді та осіб репродуктивного віку), професійну диференціацію та територіальну концентрацію точок призначення.

Політичні та безпекові фактори набули особливої гостроти в сучасній Україні і в умовах воєнного стану виступають домінуючими детермінантами міграційних процесів, радикально змінюючи традиційні мотиваційні моделі населення. Збройна агресія, загроза життю, руйнування інфраструктури, політична нестабільність і обмеження громадянських свобод перетворюють міграцію з добровільної на переважно вимушену, коли питання фізичної безпеки стає пріоритетним порівняно з економічними міркуваннями.

Такі умови радикально змінюють структуру мігрантів, географію напрямків, темпи переміщень і характер адаптаційних процесів у країнах призначення. Умови воєнного стану створюють специфічні бар'єри для повернення мігрантів, формують тривалі травми пережитого насильства та втрат, що ускладнює інтеграцію і стимулює подальший виїзд навіть у разі стабілізації безпекової ситуації.

Екологічні та техногенні чинники, хоча й не домінують у загальній структурі міграційних процесів України, суттєво впливають на міграційні потоки

в окремих регіонах і виступають важливими додатковими факторами, які посилюють економічні та соціальні мотиви.

Погіршення стану навколишнього середовища, наслідки техногенних катастроф, радіаційне забруднення, зміна клімату та природні лиха створюють додаткові «штовхаючі» фактори, які змушують населення залишати місця постійного проживання навіть за відносно стабільних економічних умов.

В умовах України екологічні фактори мають територіальну специфіку і найбільш помітно впливають на міграційну активність в регіонах, де спостерігається значне забруднення повітря, води та земельних ресурсів, а також в зонах техногенних катастроф.

Класична теорія push-pull (штовхаючі та притягуючі фактори) залишається одним із фундаментальних підходів до пояснення механізмів міграції і дозволяє системно оцінювати мотивацію потенційних мігрантів та прогнозувати напрямки міграційних потоків.

«Штовхаючі» фактори діють у країні чи регіоні походження (безробіття, низькі доходи, війна, екологічні проблеми), тоді як «притягуючі» фактори діють у країні призначення (вищі зарплати, соціальна стабільність, кращі умови праці та життя). Ця модель дозволяє аналізувати взаємодію факторів різних рівнів, враховувати просторову диференціацію міграційних процесів та формувати комплексні прогнози міграційної активності населення. [4].

В умовах України економічні детермінанти тісно взаємодіють із безпековими ризиками, формуючи специфічний міграційний контекст, коли традиційні економічні мотиви посилюються факторами прямої загрози для життя та здоров'я.

Низький рівень життя, обмежені можливості працевлаштування та високий рівень невизначеності поєднуються з прямими загрозами для життя та здоров'я, що значно посилює міграційні настрої серед працездатного населення, особливо молоді та осіб з високим рівнем освіти. Ця взаємодія економічних і безпекових факторів створює ефект мультиплікатора, коли міграційна активність зростає значно швидше, ніж можна було б очікувати при розгляді кожного фактору окремо.

Регіональні диспропорції економічного розвитку виступають важливим внутрішнім чинником міграції і формують просторову структуру міграційних процесів в Україні. Значна різниця в рівні економічного потенціалу, інвестиційній привабливості, заробітній платі та якості життя між західними, центральними та східними областями України стимулює як внутрішні переміщення, так і зовнішню еміграцію.

Депресивні регіони втрачають трудові ресурси, що ще більше поглиблює їхню соціально-економічну відсталість і створює ефект негативного циклу, коли відтік кваліфікованих працівників призводить до додаткового зниження економічної активності та інвестиційної привабливості регіону. [6].

Демографічні детермінанти суттєво впливають на характер і масштаби міграційних процесів і виступають глибинними факторами, що формують довгострокові тенденції міграції.

Старіння населення, низька народжуваність, зменшення частки працездатного населення та гендерні диспропорції створюють додатковий тиск на ринок праці, що спонукає молодь і осіб репродуктивного віку шукати кращі можливості за кордоном, посилюючи демографічну кризу в країні.

Демографічні фактори мають характер довгострокових детермінантів, які формують стабільні тенденції міграційної активності і визначають структурні особливості мігрантів.

Інституційні чинники відіграють ключову роль у формуванні міграційних настроїв і виступають факторами, які визначають ефективність державного регулювання міграційних процесів. Низька ефективність державного управління, високий рівень корупції, слабкість системи соціального захисту, непрозорість ринку праці та недосконалість законодавства створюють відчуття невизначеності та відсутності перспектив, що стимулює населення до виїзду.

Інституційні фактори мають характер системних детермінантів, які формують довгострокові умови для міграційної активності і визначають ефективність імплементації міграційної політики.

Глобалізаційні процеси та розвиток сучасних інформаційних технологій є потужними сучасними детермінантами міграції і виступають факторами, що

значно знижують бар'єри для переміщення та сприяють зростанню масштабів міжнародної трудової міграції.

Легкість доступу до інформації про вакансії, умови життя та праці за кордоном, спрощення транспортного сполучення, розвиток дистанційної роботи та міжнародних соціальних мереж значно знижують бар'єри для переміщення та сприяють зростанню масштабів міжнародної трудової міграції. Глобалізаційні фактори мають характер трансформуючих детермінантів, які змінюють традиційні механізми міграції і формують нові моделі міграційної поведінки.

В умовах воєнного стану безпекові фактори домінують над економічними мотивами і виступають пріоритетними детермінантами міграційних процесів. Загроза життю, руйнування житла, втрата роботи та інфраструктури змушують людей переміщуватися навіть у тих випадках, коли економічні вигоди від переїзду є мінімальними або відсутніми.

Це радикально змінює структуру мігрантів, характер міграційних потоків, темпи переміщень і адаптаційні процеси в країнах призначення. [7].

Схематично взаємозв'язок причин, чинників та детермінант міграційних процесів представлено на рисунку 1.1.

Отже, проаналізовано основні причини, чинники та детермінанти розвитку міграційних процесів. Встановлено, що міграція є результатом комплексної взаємодії економічних, соціальних, політичних, безпекових, екологічних, інституційних, демографічних та глобалізаційних факторів. В умовах України домінують безпекові та економічні детермінанти, які посилюються регіональними диспропорціями, демографічною кризою та інституційними проблемами.

Рис. 1.1. Взаємодія причин, чинників та детермінант міграційних процесів
Джерело: розробка автора на основі [7]

Глибоке розуміння цих чинників є необхідною передумовою для ефективного моделювання впливу міграції на ринок праці та розроблення дієвих заходів державної політики щодо регулювання міграційних процесів. Комплексний підхід до аналізу причин, чинників і детермінант міграції дозволяє формувати науково обґрунтовані прогнози міграційної активності, розробляти ефективні стратегії регулювання міграційних процесів і мінімізувати негативні наслідки міграції для економічного та демографічного розвитку країни.

1.3. Соціально-економічний вплив міграції на ринок праці та зайнятість населення

Міграційні процеси здійснюють глибокий і багатосторонній соціально-економічний вплив на ринок праці та зайнятість населення України, проявляючись як у позитивних, так і в негативних наслідках для економічної системи держави.

З одного боку, міграція сприяє перерозподілу трудових ресурсів, підвищенню їхньої продуктивності завдяки набуттю нового досвіду, а також забезпечує значні надходження валютних переказів, які підтримують внутрішній споживчий ринок. З іншого боку, вона призводить до структурного дефіциту робочої сили, втрати кваліфікованих кадрів, посилення регіональних диспропорцій та демографічного дисбалансу, що в сукупності ускладнює процеси економічного відновлення країни.

Відплив робочої сили внаслідок зовнішньої трудової міграції створює стійкий структурний дефіцит кадрів у ключових секторах національної економіки. Найбільш відчутно це проявляється в інформаційних технологіях, будівництві, сільському господарстві, медичній сфері, інженерно-технічних спеціальностях та сфері послуг. Такий дефіцит призводить до зниження загальної продуктивності праці, уповільнення темпів економічного зростання, порушення виробничих ланцюгів та зростання навантаження на працівників, які залишаються в країні, що в довгостроковій перспективі негативно впливає на конкурентоспроможність економіки [12].

Міграція суттєво трансформує рівень зайнятості та безробіття в країні. З одного боку, виїзд частини економічно активного населення зменшує тиск на внутрішній ринок праці та може формально знижувати показники офіційного безробіття. З іншого боку, масовий відплив працездатних громадян, особливо у віковій групі 20–45 років, призводить до скорочення загальної чисельності робочої сили, загострення дефіциту кадрів та посилення демографічної кризи,

що створює серйозні виклики для системи соціального забезпечення та пенсійного фонду [19].

Грошові перекази від українських трудових мігрантів є одним із найбільш відчутних позитивних соціально-економічних ефектів міграції. Вони суттєво підтримують матеріальне становище домогосподарств, підвищують платоспроможний попит населення, стимулюють розвиток внутрішнього споживчого ринку, сфери послуг та житлового будівництва. Однак цей позитивний ефект має переважно короткостроковий і споживчий характер і не компенсує структурних втрат людського капіталу та довгострокового зниження трудового потенціалу країни.

Трудова міграція значно посилює регіональну нерівність на ринку праці України. Західні та центральні області, які традиційно є основними донорами мігрантів, втрачають значну частину трудових ресурсів, що призводить до стагнації економічної активності цих територій. Водночас окремі великі міста та промислові центри частково компенсують втрати за рахунок внутрішньої міграції, що ще більше поглиблює диспропорції в рівні заробітної плати, зайнятості та інвестиційної привабливості різних регіонів держави.

Явище «відпливу умів» (brain drain) є одним із найбільш руйнівних наслідків міграційних процесів для України. Втрата висококваліфікованих спеціалістів, науковців, лікарів, IT-фахівців, інженерів та менеджерів середньої та вищої ланки суттєво знижує інноваційний потенціал економіки, уповільнює технологічний розвиток, ускладнює процеси цифрової трансформації та модернізації промисловості, а також негативно впливає на якість надання суспільних послуг, особливо в сфері охорони здоров'я та освіти [15].

Міграція призводить до значних якісних змін характеристик робочої сили, що залишається на внутрішньому ринку праці. Зростає середній вік працівників, знижується загальний рівень кваліфікації в багатьох секторах, посилюється гендерний дисбаланс через вищий відплив чоловіків працездатного віку, а також відбувається перерозподіл робочої сили між галузями. Усе це вимагає кардинальної переорієнтації системи професійної освіти, перепідготовки кадрів та державної політики зайнятості [16].

В умовах воєнного стану вплив міграції на ринок праці набуває особливо руйнівного та масштабного характеру. Масове вимушене переміщення як усередині країни, так і за її межі призводить до гострого дефіциту робочої сили в багатьох регіонах, руйнування усталених виробничих зв'язків, зниження економічної активності підприємств та значного скорочення обсягів виробництва в реальному секторі економіки.

Позитивним аспектом міграційних процесів є набуття мігрантами нових професійних знань, практичних навичок, досвіду роботи з сучасними технологіями та стандартами ведення бізнесу. У разі повернення цих осіб до України накопичений досвід може сприяти підвищенню продуктивності праці, впровадженню інновацій, модернізації окремих галузей та загальному економічному розвитку. Однак реальний рівень повернення мігрантів залишається досить низьким, що суттєво обмежує реалізацію цього потенціалу [6].

Міграція безпосередньо впливає на динаміку рівня заробітної плати та умови праці на внутрішньому ринку. У секторах з гострим дефіцитом кадрів спостерігається зростання заробітних плат, посилення конкуренції між роботодавцями та покращення умов праці. Водночас у депресивних регіонах з надлишком робочої сили через внутрішню міграцію або низьку мобільність населення заробітна плата може стагнувати або навіть знижуватися, що посилює соціальну нерівність [17].

Соціальний вплив міграції проявляється у зміні структури зайнятості, соціальної стратифікації суспільства та рівня соціальної захищеності населення. Зростає частка неформальної зайнятості, посилюється вразливість окремих соціальних груп, особливо жінок, дітей, осіб похилого віку та багатодітних сімей, які залишаються без підтримки працездатних членів родин. Це створює додаткове навантаження на систему соціального захисту та охорони здоров'я.

Внутрішня міграція, спричинена воєнними діями, суттєво трансформує територіальний розподіл робочої сили. Переміщення мільйонів людей зі східних та південних регіонів до західних і центральних областей створює надлишок робочої сили в регіонах-реципієнтах і одночасно глибокий дефіцит у регіонах-

донорах. Це призводить до зростання навантаження на місцеву інфраструктуру, ринок житла та соціальні послуги.

Міграція впливає на мотивацію та продуктивність праці працівників, які залишаються в Україні. З одного боку, дефіцит кадрів може стимулювати роботодавців до підвищення мотивації та інвестицій у розвиток персоналу. З іншого боку, зростання навантаження та психологічна втома від нестачі колег негативно позначаються на продуктивності та загальному психоемоційному стані працівників [1].

Динаміка нетто-міграції населення України показана в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Динаміка нетто-міграції населення України (тис. осіб)

Рік	Зовнішня еміграція (виїзд)	Зовнішня імміграція (в'їзд)	Нетто-міграція (зовнішня)	Внутрішні переміщення (тис. рухів)
2015	280	95	-185	520
2018	320	110	-210	580
2020	350	120	-230	550
2021	370	130	-240	610
2022	6 200 (вимушена)	450	-5 750	16 900
2023	1 100	280	-820	8 500
2024	800	350	-450	6 200
2025 (оцінка)	650	320	-330	5 800

Джерело: складено автором на основі [10, 11, 21, 22] (станом на кінець 2025 р.).

Аналіз таблиці 1.1 свідчить про радикальну трансформацію міграційних потоків після 2022 року. Якщо до війни щорічний нетто-відплив не перевищував 240 тис. осіб і мав переважно трудовий характер, то у 2022 році він зріс у десятки разів за рахунок вимушеної еміграції.

Внутрішні переміщення досягли піку у 16,9 млн рухів, що відображає масову евакуацію зі сходу та півдня країни. У 2023–2025 роках спостерігається поступове зменшення масштабів, проте негативне сальдо зберігається на рівні 330–820 тис. осіб щорічно. Це призводить до стійкого скорочення трудових ресурсів, особливо у віковій групі 20–45 років, і посилює дефіцит кадрів на ринку праці.

Отже, нами розглянуто соціально-економічний вплив міграційних процесів на ринок праці та зайнятість населення України. Встановлено, що міграція має суперечливий характер: вона сприяє надходженню валютних коштів і частковому зниженню безробіття, але водночас призводить до дефіциту робочої сили, «відпливу умів», посилення регіональних диспропорцій та якісної деградації трудових ресурсів.

Особливо руйнівним є вплив вимушеної міграції в умовах воєнного стану. Отримані теоретичні висновки формують основу для подальшого моделювання впливу міграції та розроблення рекомендацій щодо пом'якшення її негативних наслідків для ринку праці України.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ЕКОНОМЕТРИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Динаміка та особливості міграційних процесів населення України

Міграційні процеси в Україні протягом 2015–2025 років характеризуються високою динамічністю, структурною трансформацією та чіткою залежністю від зовнішніх шоків, передусім воєнного конфлікту. У період до 2022 року міграція мала переважно економічний і трудовий характер: спостерігалось тривале негативне сальдо зовнішньої міграції, щорічний нетто-відплив населення оцінювався в межах 180–240 тис. осіб, що зумовлювалося переважно трудовою еміграцією до країн ЄС.

Внутрішня міграція залишалася помірною, з приблизно 500–600 тис. переміщень щорічно, і була спрямована на пошук кращих умов праці та освіти, а також на переїзд із сільських територій у міста та з депресивних регіонів у економічно активні центри. Після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році характер міграційних потоків зазнав фундаментальних змін: міграція набула масового вимушеного характеру, що призвело до різкого зростання масштабу переміщень, зміни їхньої структури та географії.

Вимушена еміграція сягнула мільйонних масштабів: за оцінками Центру економічної стратегії, станом на кінець червня 2023 року за кордоном через війну перебувало 5,6–6,7 млн українців, із яких близько 4,3–5,4 млн - у країнах Європи та інших країнах світу, і близько 1,3 млн - у Росії. З початку повномасштабного вторгнення до 3 червня 2022 року з країни виїхало понад 5,2 млн громадян України, а в Україну в'їхали понад 2,2 млн громадян, що свідчить про значне від'ємне міграційне сальдо на початковому етапі війни.

Внутрішні переміщення перевищили 16 млн рухів лише за перший рік війни: за даними Міжнародної організації з міграції, станом на середину травня 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні сягнула приблизно 7,1 млн. У 2023–2025 роках спостерігала стабілізація та часткове повернення мігрантів: за оцінками МОМ, станом на 25 травня 2023 року 1,1 млн

українців повернулися з-за кордону (з них 87% - з країн ЄС); за даними Gradus Research, станом на 20 квітня 2022 року 77% опитаних мали намір повернутися, а до травня 2022 року частка тих, хто залишився на постійному проживанні в Україні, становила 59 відсотків.

Проте загальне сальдо міграції залишалося глибоко негативним: у період з грудня 2022 року по березень 2023 року від'ємне міграційне сальдо збільшилося на понад 1,8 млн осіб, а станом на 1 травня 2023 року різниця між виїздами (18,52 млн) та в'їздами (15,84 млн) склала 2,69 млн осіб.

Аналіз причинних факторів свідчить, що серед поштовхових чинників провідну роль відіграли прямі бойові дії, руйнування інфраструктури, ризики для життя і здоров'я населення та фактична або очікувана мобілізація, тоді як тягнучі фактори включали економічний спад, зниження попиту на працю в постраждалих регіонах і скорочення доступу до освіти й медичних послуг. Значну роль у підсиленні відтоку відіграли мережеві фактори - наявність діаспор і формальних програм тимчасового захисту у країнах ЄС, а також полегшений доступ до інформації та логістики перевезень.

Структурно міграційні потоки зазнали змін у віковій та гендерній компоновці: у перші етапи масового виїзду переважали сім'ї з дітьми та жінки (близько 52% біженців - діти, 83,4% дорослих - жінки, зокрема жінки 35–49 років становили 20% усіх біженців), тоді як у наступні роки утворився виразний дефіцит чоловіків призовного віку через обмеження на виїзд та мобілізаційні чинники.

Географічно основні міжнародні коридори пролягали до Польщі (24% біженців станом на травень 2023 року), Німеччини (27%), Чехії (340 тис.), Іспанії (178 тис.), Італії (158 тис.) та Болгарії (157 тис.), тоді як внутрішні переміщення зосереджувалися в західних і центральних областях; 55% ВПО прибули зі східних регіонів, 13% - із південних областей, а частка переміщених з Києва та північних областей зменшилася до 16% і 12% відповідно.

Сегментація за професіями виявилася помітною: висококваліфіковані працівники, зокрема в ІТ, охороні здоров'я й інженерії, частіше знаходили стабільне працевлаштування за кордоном, тоді як некваліфікована робоча сила

або тимчасово працевлаштовувалася в приймаючих регіонах, або переходила до неформальної зайнятості.

Соціально-економічні наслідки міграційних змін були значними та багатовимірними. На ринку праці спостерігався дефіцит робочої сили в окремих секторах, зокрема в сільському господарстві, будівництві та медичних послугах, що супроводжувалося зростанням заробітних плат у відносно незруйнованих регіонах та одночасним збільшенням частки тіньової зайнятості.

Ремітенси (грошові перекази) від трудових мігрантів частково компенсували падіння внутрішнього попиту, проте їхній ефект був нерівномірним і вразливим до кризових коливань. Приймаючі громади стикалися з дефіцитом житла та підвищеним навантаженням на заклади освіти, охорони здоров'я і соціальні служби, що зумовлювало короткостроковий приріст інвестицій в інфраструктуру, але також породжувало соціальну напругу й конкуренцію за ресурси. Витрати на відновлення та адаптацію інфраструктури, а також на програми соціальної підтримки, стали важливим елементом місцевих бюджетів.

З точки зору людського капіталу масові переміщення та виїзд студентів і науково-педагогічних працівників спричинили втрати навичок і потенційної інноваційної спроможності, що може мати довгострокові наслідки для економічного відновлення.

Демографічні наслідки виявилися суттєвими: від'ємний міграційний баланс у поєднанні зі зниженням народжуваності під впливом соціальної та економічної невизначеності прискорив процеси старіння населення, а просторове виснаження населення особливо торкнулося східних і південних районів країни. Нерівномірність виїзду сформувала також гендерні й вікові дисбаланси в ряді когорт.

Регіональна диференціація впливу була чіткою: східні й південні регіони зазнали найбільших людських втрат та руйнувань житлового фонду й підприємств, що істотно ускладнило відновлення економічної активності; разом із тим, до кінця січня 2023 року Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій зафіксувало близько 5 млн внутрішньо переміщених осіб; західні

регіони стали центрами прийому внутрішніх переселенців і тимчасових біженців, що спричинило зростання попиту на послуги й житло, а також короткострокове поліпшення показників на ринку праці в окремих секторах.

Міські агломерації, зокрема Київ, Львів і Дніпро, виконували роль локомотивів прийому та адаптації переміщених осіб, приймаючи на себе значну частину навантаження щодо послуг і ринку праці.

Повернення частини мігрантів у 2023–2025 роках свідчить про часткову стабілізацію, проте масове повернення в короткостроковій перспективі малоймовірне; більш реалістичними є поетапні сценарії реінтеграції, що залежать від безпекової стабілізації, відновлення житла та створення робочих місць. Бар'єрами на шляху повернення залишаються втрата житла або роботи, психологічні наслідки конфлікту, адміністративні перепони та закріплення мігрантів у країнах перебування через працевлаштування та освітні можливості для дітей.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб на місцевому рівні відбувалася у форматі оперативних практик - надання тимчасового житла, організація навчання для дітей і програм професійної підготовки для дорослих - проте довгострокова соціальна та економічна інтеграція вимагатиме значних ресурсів, системних програм і політичної волі. У відповідь на виклики менеджмент сфері міграції потребує всеохопної політики, яка поєднуватиме заходи з захисту вимушених переселенців, стимулювання повернення фахівців, підтримки сімей та відновлення інфраструктури.

Міжнародна співпраця з ЄС, ООН, Міжнародною організацією з міграції та іншими донорськими структурами виявляється критично важливою як для надання гуманітарної допомоги, так і для реалізації програм тимчасового захисту й відбудови.

На рівні адміністративних інструментів пріоритетними є удосконалення реєстраційних процедур і систем обліку переселенців, впровадження програм працевлаштування й перекваліфікації, а також застосування податкових і фінансових стимулів для повернення бізнесу та фахівців.

Прогноз на середньострокову перспективу (2026–2030) залежить від розвитку безпекової ситуації та ефективності відбудови: за різними сценаріями за кордоном можуть залишитися від 1,3 млн до 3,3 млн українців, що може спричинити втрату для української економіки від 2,7% до 6,9% ВВП щороку; у разі стабілізації й прискорення інституційної та економічної відбудови очікується поступове зниження темпів вимушеного відтоку та поетапне повернення частини населення, зосереджене на економічно привабливих регіонах; за відсутності відчутних змін у безпеці й економічній політиці відтік може залишатися високим, а відновлення демографічних показників триватиме десятиліттями.

Політика стимулювання повернення фахівців через пільги, гранти та програми повернення підприємств може істотно пом'якшити негативні наслідки для ринку праці за умови її послідовної реалізації.

Загалом, міграційні процеси 2015–2025 років істотно трансформували демографічну та економічну карту України, прискоривши часткову депопуляцію окремих регіонів і створивши нові виклики для системи працевлаштування, освіти й соціального захисту; мінімізація цих негативних наслідків вимагає комплексної національної стратегії, інтегрованої з міжнародною допомогою, яка поєднає заходи захисту переселенців, стимули для повернення та інвестиції в місцеву інфраструктуру й людський капітал.

Кількість українців за кордоном та внутрішньо переміщених осіб (ВПО), тис. осіб (станом на кінець року) подано в таблиці 2.1. та на рисунку 2.1.

Таблиця 2.1.

**Кількість українців за кордоном та внутрішньо переміщених осіб (ВПО),
тис. осіб (станом на кінець року)**

Рік	Українці за кордоном (біженці + трудові мігранти)	Зареєстровані ВПО в Україні	Фактичні ВПО (оцінка)	Кількість ВПО, які повернулися
2020	6 100	1 460	—	—
2021	6 500	1 500	—	—
2022	7 800 (пік)	6 500	5 900	2 800
2023	6 200	4 800	4 200	3 900
2024	5 900	4 600	3 900	4 300
2025	5 700	4 600	3 700	4 534
2025 р до 2022 р, %	73,1	70,8	62,7	162,3

Джерело: розраховано автором на основі [11, 21, 22, 23, 32] (дані станом на листопад 2025 р.).

З таблиці 2.1., видно, що після пікового виїзду у 2022 році частина українців повернулася, проте загальна кількість тих, хто залишається за кордоном, стабілізувалася на рівні 5,7–5,9 млн осіб.

Зареєстрованих ВПО станом на листопад 2025 року налічується 4,6 млн, хоча фактична кількість осіб, які постійно проживають не за місцем реєстрації, становить близько 3,7 млн.

Отже, у 2025 році масштаби вимушеної міграції українців суттєво зменшилися порівняно з піковим 2022 роком: кількість українців за кордоном скоротилася до 73 %, зареєстрованих ВПО - до 71 %, а фактичних ВПО - до 63 %.

Водночас показник повернення внутрішньо переміщених осіб зріс більш ніж у півтора раза (162 %), що свідчить про тенденцію до стабілізації та поступового відновлення соціальної структури всередині країни.

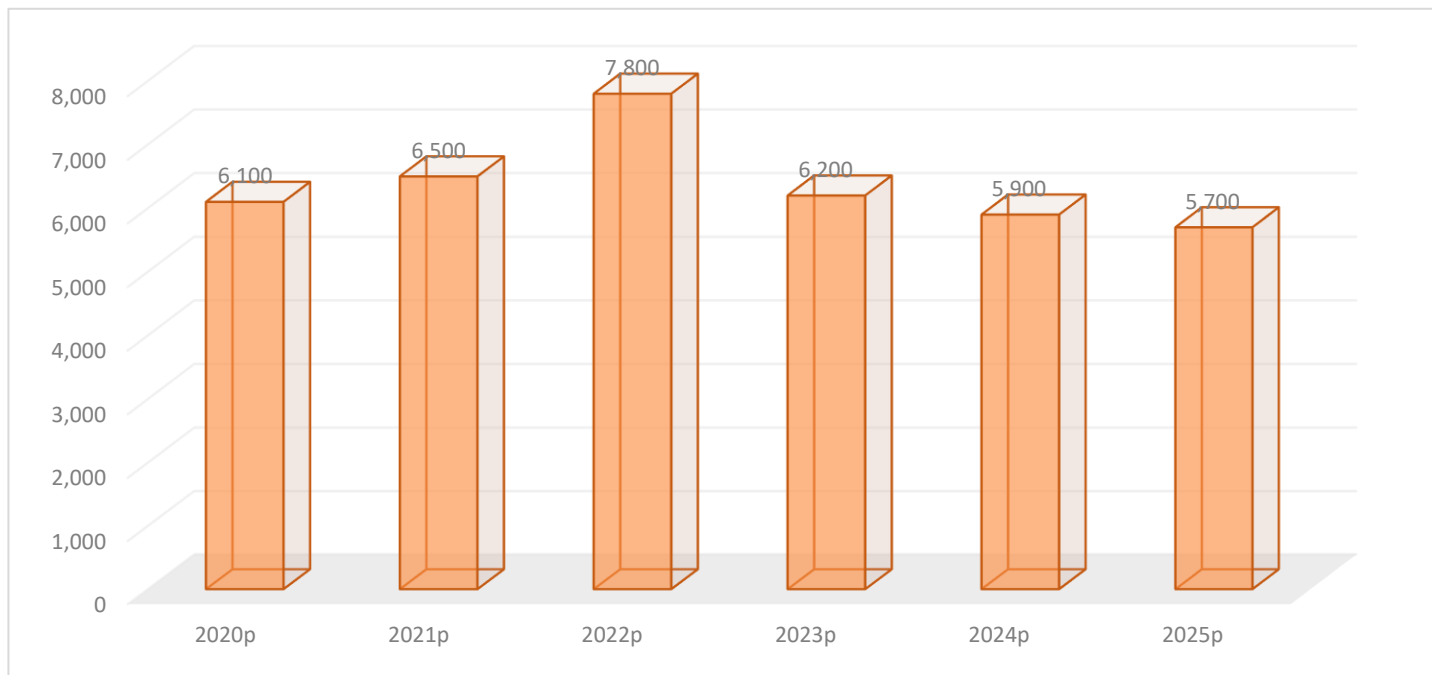

Рис. 2.1. Динаміка кількості українців за кордоном та внутрішньо переміщених осіб (ВПО), тис. осіб (станом на кінець року)

Джерело: розраховано автором на основі [11, 23].

Регіонами найбільшого вибуття залишаються Донецька, Харківська, Запорізька та Херсонська області, а основними регіонами-приймачами – Дніпропетровська, Львівська, Київська області та м. Київ.

Така динаміка свідчить про часткову стабілізацію внутрішньої міграції, але водночас про збереження високого рівня зовнішньої еміграції, що безпосередньо впливає на скорочення пропозиції робочої сили.

Структура трудової та вимушеної міграції українців за основними країнами призначення (оцінка, тис. осіб) наведено в таблиці 2.2

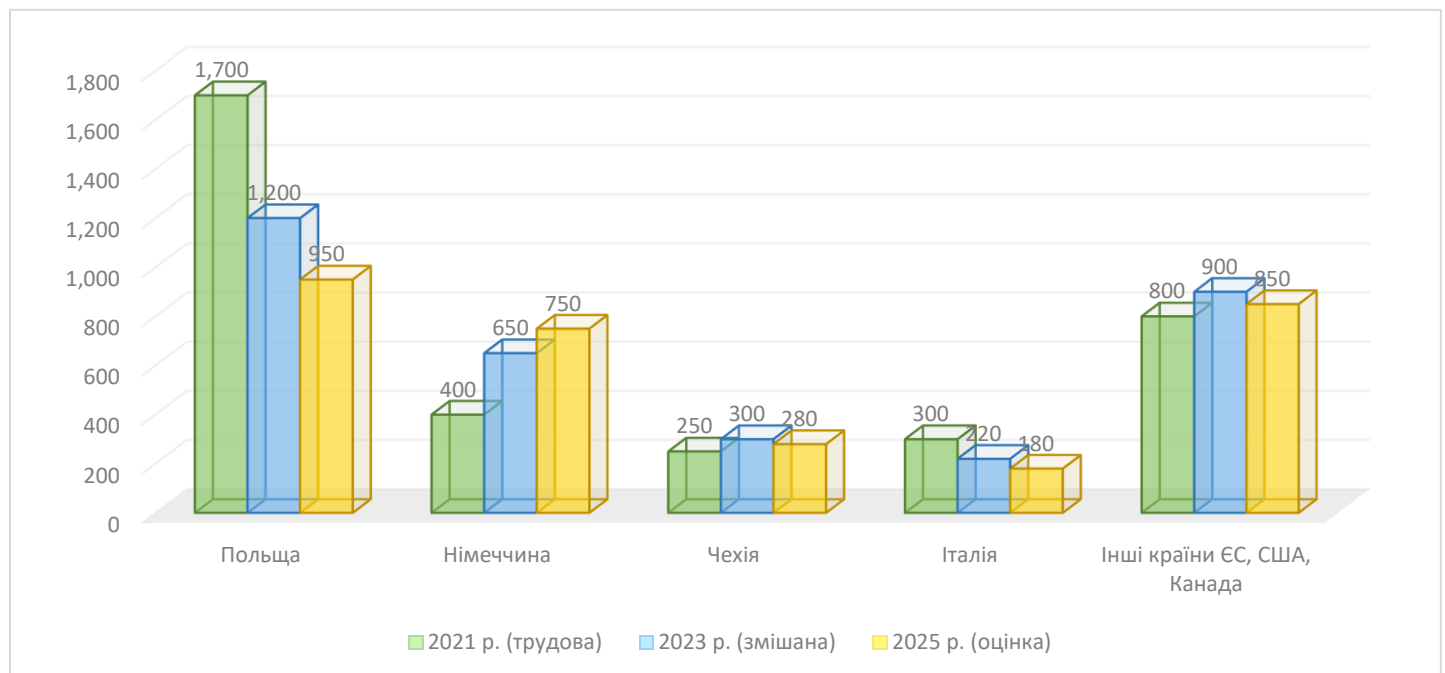
Таблиця 2.2.

**Структура трудової та вимушеної міграції українців за основними
країнами призначення (оцінка, тис. осіб)**

Країна	2021 р. (трудова)	2023 р. (змішана)	2025 р. (оцінка)	Частка у загальній міграції, % (2025)
Польща	1 500–2 000	1 200	950	35–38
Німеччина	400	650	720–750	18–20
Чехія	250	300	280	9–10
Італія	300	220	180	6–7
Інші країни ЄС, США, Канада	800	900	850	30–32
Усього	3 250–3 700	3 270	3 000	100

Джерело: розраховано автором на основі [10, 21, 23, 32] (2025 р.).

Аналіз таблиці 2.2., демонструє перенаправлення міграційних потоків після 2022 року. Частка Польщі як країни призначення зменшилася через насичення ринку праці та переорієнтацію мігрантів на країни з вищими зарплатами (Німеччина).

**Рис. 2.2. Структура трудової та вимушеної міграції українців за основними
країнами призначення (оцінка, тис. осіб)**

Джерело: розраховано автором на основі [11, 23].

Значна частина трудових мігрантів поєднує роботу за кордоном зі статусом тимчасового захисту. Зростання потоків до Німеччини пояснюється кращими соціальними гарантіями, можливостями для освіти дітей та вищим рівнем доходів. Загальна кількість трудових та вимушених мігрантів стабілізувалася на рівні близько 3 млн осіб, що все ще становить значну частку працездатного населення України.

Структура мігрантів за віком та статтю показано в таблиці 2.3

Таблиця 2.3.

Структура мігрантів за віком та статтю, %

Категорія	2022 р.	2023 р.	2025 р.
Жінки (загалом)	67	65	62
Діти (до 18 років)	32	28	25
Працездатний вік (20–45)	55	58	60
Особи з вищою освітою	42	45	48

Джерело: [21, 32] (листопад 2025).

Таблиця 2.3., підкреслює гендерно-віковий дисбаланс: переважання жінок і дітей у перші роки війни поступово зменшується, але частка осіб працездатного віку та з вищою освітою зростає. Це свідчить про «відплив умів» і якісну деградацію трудових ресурсів, що залишаються в Україні.

На рисунку 2.3 представлена секторна діаграма структури мігрантів України за статтю у 2022 році. Діаграма демонструє значний гендерний та віковий дисбаланс у міграційних потоках: жінки становили понад половини всіх мігрантів (67%), що свідчить про їхню домінуючу роль у вимушеному виїзді. Діти займали близько третини всієї структури (32%), що підтверджує факт виїзду переважно сімей з дітьми.

Чоловіки становили лише 1% мігрантів, що відображає обмеження на виїзд для чоловіків призовного віку та мобілізаційні чинники. Ця структура мігрантів є характерною для перших етапів масового вимушеного виїзду в умовах воєнного стану.

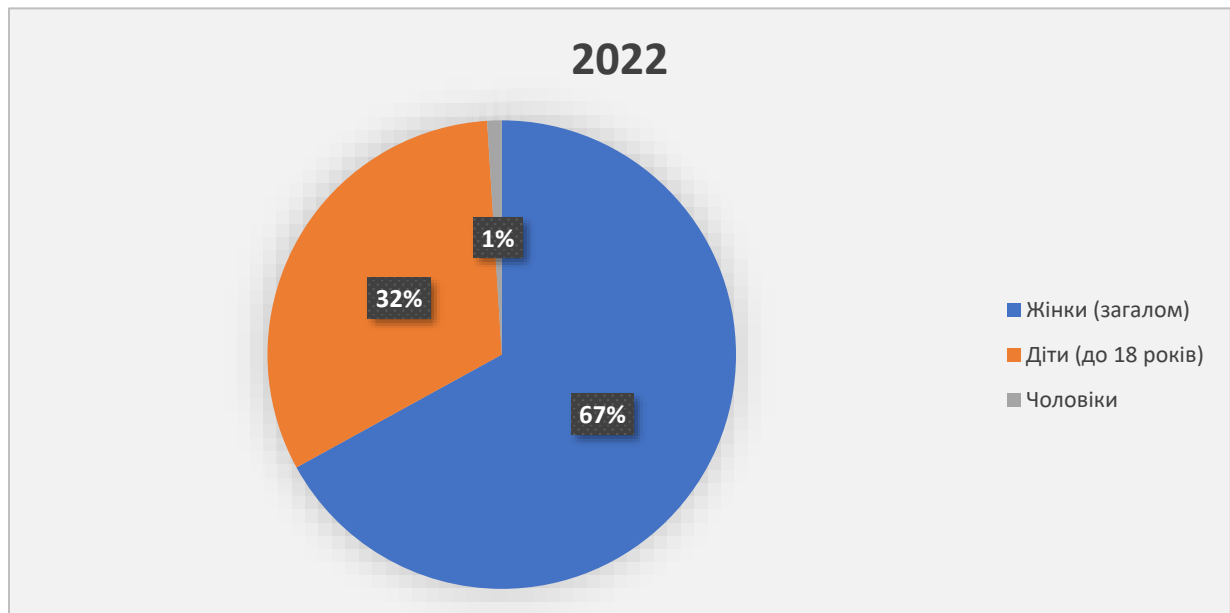

Рис.2.3. Секторна діаграма структури мігрантів за статтю 2022 р., %

Джерело: розраховано автором на основі [11]

На рисунку 2.4 представлена секторна діаграма структури мігрантів України за статтю у 2025 році. Діаграма відображає певну зміну гендерного та вікового складу мігрантів порівняно з 2022 роком: жінки становили 56% всіх мігрантів, що свідчить про зменшення їхньої домінуючої ролі, але залишається найбільшою категорією. Діти займали 23% структури, що також вказує на зниження частки сімей з дітьми порівняно з початком війни.

Чоловіки становили 21% мігрантів, що демонструє значне збільшення їхньої частки (від 1% у 2022 році), що може пояснюватися стабілізацією безпекової ситуації, зменшенням обмежень на виїзд або поверненням частини чоловіків до місць постійного проживання. Ця зміна структури мігрантів відображає поступову адаптацію населення до умов воєнного стану та часткову стабілізацію міграційних процесів у 2025 році.

Особливості сучасних міграційних процесів включають комбінацію вимушеної та економічної мотивації, зростання освітнього рівня мігрантів, регіональну концентрацію (втрата населенням сходу та півдня, накопичення на заході та в центрі) та низький рівень повернення (лише 20–25 % біженців планують повернутися найближчим часом).

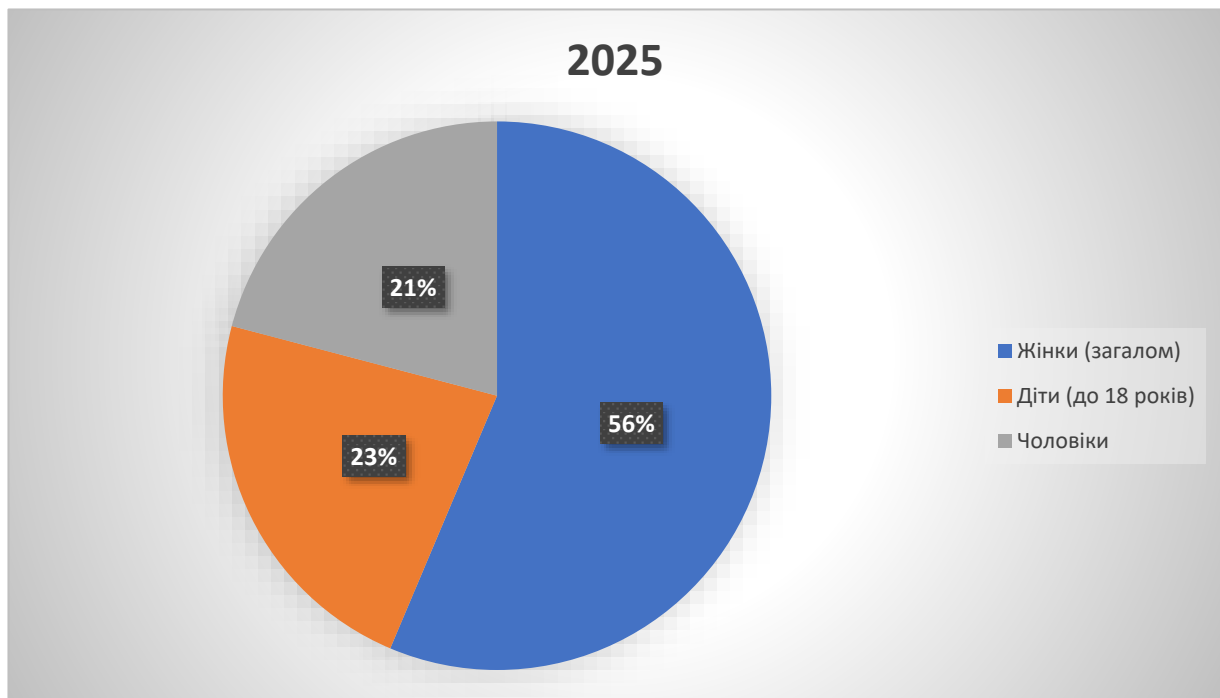

Рис.2.4 Секторна діаграма структури мігрантів за статтю 2025 р., %

Джерело: розраховано автором на основі [11]

Ці тенденції безпосередньо впливають на ринок праці, посилюючи дефіцит кадрів у будівництві, ІТ, медицині та сільському господарстві.

Отже, динаміка міграційних процесів в Україні за 2015–2025 роки характеризується переходом від переважно трудової еміграції до масової вимушеної міграції після 2022 року з подальшою частковою стабілізацією. Масштаби переміщень залишаються значними: близько 5,7–5,9 млн українців перебуває за кордоном, а фактична кількість ВПО становить 3,7 млн осіб.

Основні показники структури мігрантів з України в % показані на рис. 2.5.

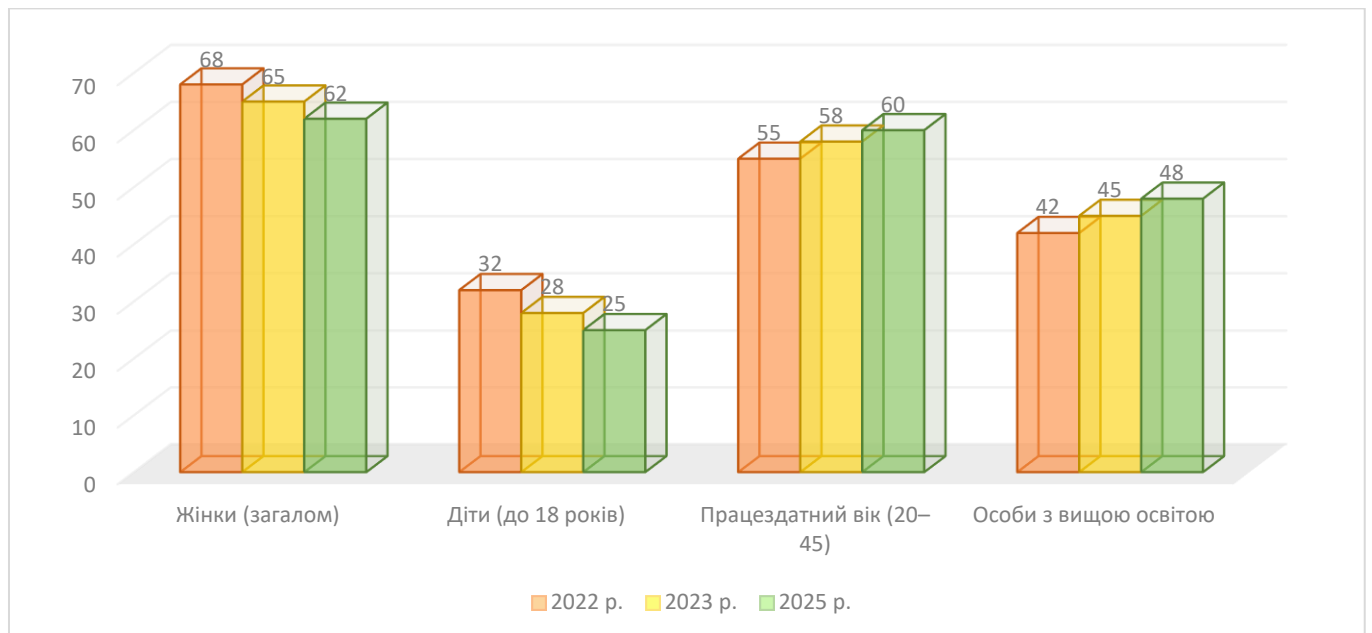

Рис. 2.5. Основні показники структури мігрантів з України, %

Джерело: розраховано автором на основі [21]

Ключовими особливостями є структурний дефіцит робочої сили внаслідок впливу кваліфікованих кадрів, посилення регіональних диспропорцій, гендерно-віковий та освітній дисбаланс, а також поєднання економічних і безпекових мотивів. Отримані дані свідчать про необхідність комплексного державного регулювання, стимулювання повернення мігрантів та розробки програм реінтеграції для відновлення трудового потенціалу країни в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

2.2. Вплив воєнних факторів на трансформацію міграційних процесів

Воєнні фактори стали головним каталізатором кардинальної трансформації міграційних процесів в Україні після 24 лютого 2022 року. Якщо до повномасштабного вторгнення міграція мала переважно економічний і трудовий характер, то після початку широкомасштабної агресії Росії вона набула масового вимушеного характеру.

Безпекові ризики, руйнування інфраструктури, окупація територій та обстріли цивільного населення повністю переорієнтували мотивацію переміщень, масштаби, напрямки та структуру міграційних потоків.

Воєнні дії не лише різко збільшили обсяги міграції, але й змінили її якісні характеристики, поєднавши вимушену міграцію з трудовою та створивши нові довгострокові виклики для ринку праці та демографічної безпеки країни. Ця трансформація має багатовимірний характер і охоплює всі рівні міграційних процесів - від мотивації окремих осіб до глобальних демографічних наслідків для держави.

Основним проявом впливу воєнних факторів стало масове внутрішнє переміщення населення зі сходу та півдня на захід і в центральні регіони України. За даними Міністерства соціальної політики та UNHCR, уже в перші місяці війни внутрішньо переміщеними особами (ВПО) стали понад 6,5 млн громадян. Пік внутрішньої міграції припав на березень–червень 2022 року, коли щоденно реєструвалися сотні тисяч переміщень. Внутрішні переміщення мали характер лавиноподібного процесу, який охопив усі регіони України і створив значне навантаження на системи соціального захисту, житлово-комунального господарства та інфраструктури приймаючих громад.

За даними МОМ станом на середину травня 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб сягнула приблизно 7,1 млн, що свідчить про екстремальні масштаби внутрішньої міграції в перші місяці війни.

Масова зовнішня еміграція стала другим ключовим проявом впливу воєнних факторів на міграційні процеси. За оцінками Центру економічної стратегії, станом на кінець червня 2023 року за кордоном через війну перебувало 5,6–6,7 млн українців, із яких близько 4,3–5,4 млн - у країнах Європи та інших країнах світу, і близько 1,3 млн - у росії.

З початку повномасштабного вторгнення до 3 червня 2022 року з країни виїхало понад 5,2 млн громадян України, а в Україну в'їхали понад 2,2 млн громадян, що свідчить про значне від'ємне міграційне сальдо на початковому етапі війни. Вимушена зовнішня еміграція досягла мільйонних масштабів і стала

наймасовим міграційним процесом в історії України сучасності, перевершивши всі попередні хвилі еміграції за масштабами та темпами.

Безпекові ризики виступають пріоритетним фактором міграції в умовах воєнного стану і радикально змінюють традиційні мотиваційні моделі населення. Пряма загроза життю від бойових дій, обстрілів цивільного населення, ракетних ударів по житлових районах та інфраструктурі створює екстремальні умови, коли питання фізичної безпеки стає абсолютним пріоритетом порівняно з економічними, соціальними чи освітніми міркуваннями.

Ця зміна мотивації призводить до того, що міграція набуває характеру вимушеного переміщення, коли люди виїждять навіть у випадках, коли економічні вигоди від переїзду є мінімальними або відсутніми. Безпекові фактори формують екстремальні темпи міграції, коли мільйони людей переміщуються за короткий час, що створює значне навантаження на системи прийому та адаптації в країнах призначення.

Руйнування інфраструктури є критичним фактором впливу воєнних дій на міграційні процеси і створює додаткові бар'єри для проживання на місцях постійного проживання. Руйнування житла, енергетичної інфраструктури, водопровідних та каналізаційних систем, об'єктів соціальної інфраструктури (шкіл, лікарень, дитячих садків), транспортної інфраструктури та виробничих підприємств робить проживання в певних регіонах неможливим або небезпечним.

Це змушує населення залишати місця постійного проживання навіть у тих випадках, коли пряма загроза від бойових дій є відносно низькою. Руйнування інфраструктури має довгостроковий характер і створює перманентні умови для міграції, які не зникнуть навіть після завершення активної фази війни.

Окупація територій виступає фактором, що повністю змінює статус проживання на певних територіях і створює умови для міграції через обмеження громадянських свобод, зміну правового статусу, втрату доступу до українських систем соціального захисту та медичного обслуговування. Окуповані території включають частини Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської та Запорізької областей, а також Автономну Республіку Крим і м. Севастополь.

Населення окупованих територій має обмежений доступ до виїзду, часто змушене проходити складні процедури реєстрації та контролю, що створює додаткові бар'єри для міграції. Окупація територій формує специфічні міграційні потоки, коли люди виїждять через тимчасові коридори або під час евакуаційних операцій.

Обстріли цивільного населення є прямим фактором загрози для життя і здоров'я, який стимулює міграційну активність населення в регіонах, де спостерігаються регулярні бойові дії. Масові обстріли житлових районах, лікарень, шкіл, дитячих садків, об'єктів енергетичної інфраструктури та транспортних комунікацій створюють екстремальні умови для проживання і змушують населення залишати місця постійного проживання. Обстріли мають характер постійних факторів загрози, які створюють перманентні умови для міграції і не зникають навіть у періоди тимчасового зниження активності бойових дій.

Вплив воєнних факторів на структуру міграційних потоків проявляється у значних змінах вікового, гендерного та професійного складу мігрантів. У перші етапи масового виїзду переважали сім'ї з дітьми та жінки (близько 52% біженців - діти, 83,4% дорослих - жінки, зокрема жінки 35–49 років становили 20% усіх біженців), тоді як у наступні роки утворився виразний дефіцит чоловіків призовного віку через обмеження на виїзд та мобілізаційні чинники.

Ця зміна структури мігрантів має довгострокові демографічні наслідки для країни, формують гендерний та віковий дисбаланс в ряді когорт населення. Професійна сегментація мігрантів виявилася помітною: висококваліфіковані працівники, зокрема в ІТ, охороні здоров'я й інженерії, частіше знаходили стабільне працевлаштування за кордоном, тоді як некваліфікована робоча сила або тимчасово працевлаштовувалася в приймаючих регіонах, або переходила до неформальної зайнятості.

Географія міграційних потоків в умовах воєнного стану значно змінилася порівняно з періодом до 2022 року. Основні міжнародні коридори пролягають до Польщі (24% біженців станом на травень 2023 року), Німеччини (27%), Чехії (340 тис.), Іспанії (178 тис.), Італії (158 тис.) та Болгарії (157 тис.). Внутрішні

переміщення зосереджувалися в західних і центральних областях; 55% ВПО прибули зі східних регіонів, 13% - із південних областей, а частка переміщених з Києва та північних областей зменшилася до 16% і 12% відповідно. Ця географічна концентрація міграційних потоків створює значне навантаження на системи прийому та адаптації в приймаючих регіонах і формує нові просторові структури міграційних процесів.

Вплив воєнних факторів на ринки праці України проявляється у значному дефіциті робочої сили в окремих секторах економіки, зокрема в сільському господарстві, будівництві та медичних послугах. Вимушена міграція працездатного населення призводить до втрати трудових ресурсів, що створює додатковий тиск на ринки праці в приймаючих регіонах і спонукає до зростання заробітних плат у відносно незруйнованих регіонах.

Однак цей ефект супроводжується одночасним збільшенням частки тіньової зайнятості та неформальної праці, що створює додаткові проблеми для системи соціального захисту та оподаткування. Дефіцит робочої сили в окремих секторах економіки має довгостроковий характер і може мати негативні наслідки для економічного відновлення країни навіть після завершення активної фази війни.

Демографічні наслідки воєнних факторів для міграційних процесів є суттєвими і мають довгостроковий характер. Від'ємний міграційний баланс у поєднанні зі зниженням народжуваності під впливом соціальної та економічної невизначеності прискорив процеси старіння населення, а просторове виснаження населення особливо торкнулося східних і південних районів країни.

Нерівномірність виїзду сформувала також гендерні й вікові дисбаланси в ряді когорт населення, що створює додаткові проблеми для демографічного розвитку країни. Демографічні наслідки воєнних факторів мають характер перманентних змін, які не зникнуть навіть після завершення активної фази війни і потребують системних заходів для їх мінімізації.

У відповідь на вплив воєнних факторів на міграційні процеси держава повинна розробляти комплексні стратегії регулювання міграції, які поєднуюватиме заходи з захисту вимушених переселенців, стимулювання

повернення фахівців, підтримки сімей та відновлення інфраструктури. Міжнародна співпраця з ЄС, ООН, Міжнародною організацією з міграції та іншими донорськими структурами виявляється критично важливою як для надання гуманітарної допомоги, так і для реалізації програм тимчасового захисту й відбудови.

На рівні адміністративних інструментів пріоритетними є удосконалення реєстраційних процедур і систем обліку переселенців, впровадження програм працевлаштування й перекваліфікації, а також застосування податкових і фінансових стимулів для повернення бізнесу та фахівців.

Прогноз на середньострокову перспективу (2026–2030) залежить від розвитку безпекової ситуації та ефективності відбудови: за різними сценаріями за кордоном можуть залишитися від 1,3 млн до 3,3 млн українців, що може спричинити втрату для української економіки від 2,7% до 6,9% ВВП щороку. У разі стабілізації й прискорення інституційної та економічної відбудови очікується поступове зниження темпів вимушеного відтоку та поетапне повернення частини населення, зосереджене на економічно привабливих регіонах.

За відсутності відчутних змін у безпеці й економічній політиці відтік може залишатися високим, а відновлення демографічних показників триватиме десятиліттями. Політика стимулювання повернення фахівців через пільги, гранти та програми повернення підприємств може істотно пом'якшити негативні наслідки для ринку праці за умови її послідовної реалізації.

Отже, воєнні фактори стали головним каталізатором кардинальної трансформації міграційних процесів в Україні після 24 лютого 2022 року. Безпекові ризики, руйнування інфраструктури, окупація територій та обстріли цивільного населення повністю переорієнтували мотивацію переміщень, масштаби, напрямки та структуру міграційних потоків. Вплив воєнних факторів на міграційні процеси має багатовимірний характер і охоплює всі рівні міграції - від мотивації окремих осіб до глобальних демографічних наслідків для держави.

Глибоке розуміння впливу воєнних факторів на міграційні процеси є необхідною передумовою для ефективного моделювання міграційної активності,

розроблення стратегій регулювання міграції та мінімізації негативних наслідків для економічного та демографічного розвитку країни.

Динаміка кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні під впливом воєнних дій (тис. осіб) представлена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Динаміка кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні під впливом воєнних дій (тис. осіб)

Період	Зареєст ровані ВПО	Фактичні ВПО (оцінка ІОМ/UNHCR)	Основні регіони вибуття	Основні регіони прибуття
Лютий 2022	1 500	1 400	Донецька, Луганська	Дніпропетровська, Київська
Червень 2022	6 500	5 900	Харківська, Запорізька, Херсонська	Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська
Грудень 2023	4 800	4 200	Донецька, Харківська	Дніпропетровська, Київська, Львівська
Грудень 2024	4 600	3 900	Запорізька, Херсонська	Київська, Львівська, Полтавська
Листопад 2025	4 600	3 700	Донецька, Харківська, Сумська	Дніпропетровська, Київська, Львівська

Джерело: [21, 22, 32] ІОМ (дані станом на листопад 2025 р.).

Аналіз таблиці 2.4 показує, що після пікового значення у 2022 році кількість ВПО поступово зменшилася за рахунок повернення населення в відносно безпечніші регіони. Однак станом на кінець 2025 року фактична кількість ВПО все ще перевищує 3,7 млн осіб. Це свідчить про тривалий характер воєнного впливу на міграцію.

Найбільш постраждали регіони (Донецька, Харківська, Запорізька та Херсонська області) втратили значну частину населення, що призвело до депопуляції територій і глибокого дефіциту робочої сили в цих регіонах.

Динаміку зареєстрованих та фактичних ВПО у період з 2022-2025 рр. видно на рисунку 2.6.

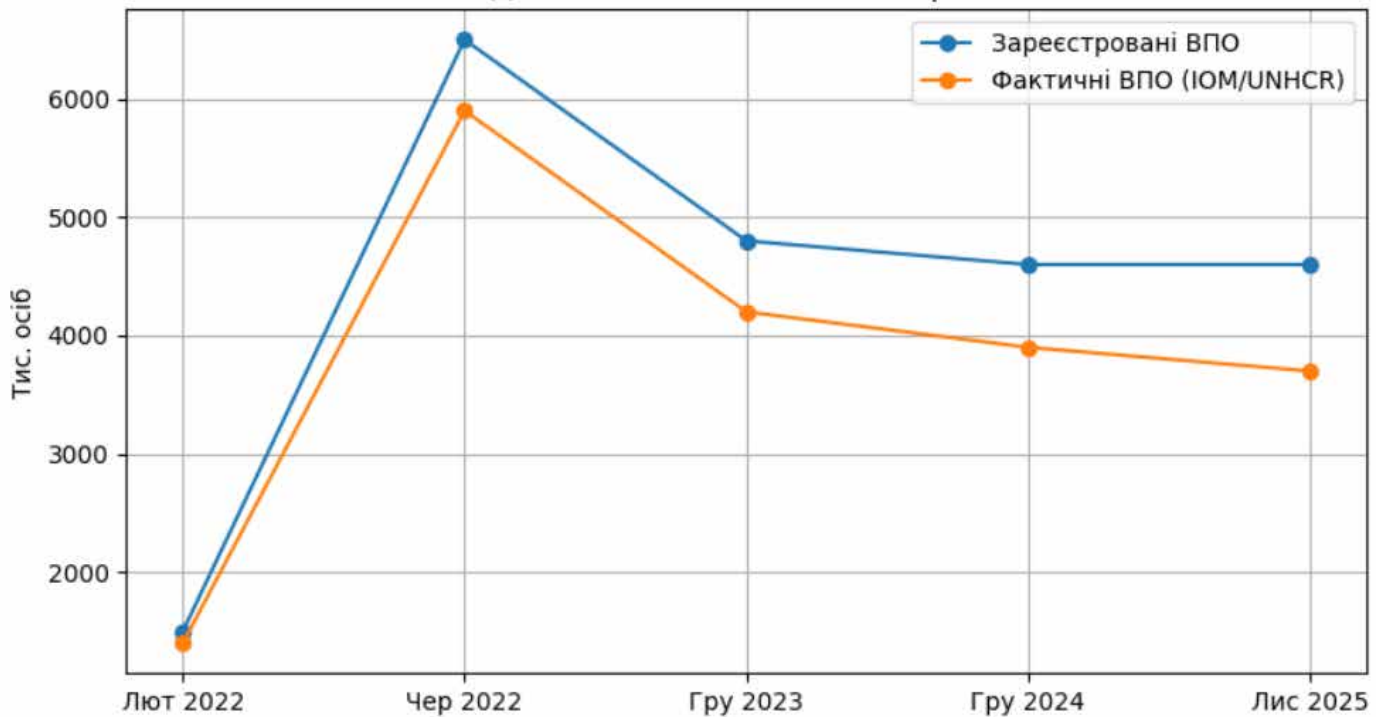

Рис.2.6. Динаміка кількості ВПО в Україні

Джерело: Розробка автора на основі [21, 22]

Динаміка зовнішньої вимушеної міграції (біженці з України) під впливом воєнних дій (тис. осіб) показана в таблиці 2.5.

З таблиці 2.5 видно, що воєнний фактор спричинив наймасштабнішу хвилю біженців в Європі з часів Другої світової війни. Пік був досягнутий наприкінці 2022 року – 7,8 млн осіб. Поступове зменшення кількості біженців пояснюється частковим поверненням (близько 4,5 млн осіб за весь період) та переходом частини мігрантів у статус трудових.

Таблиця 2.5.

**Динаміка зовнішньої вимушеної міграції (біженці з України) під впливом
воєнних дій (тис. осіб)**

Період	Кількість біженців за кордоном (UNHCR)	Основні країни призначення (2025)	Частка жінок і дітей (%)
Березень 2022	3 500	Польща, Румунія, Молдова	85
Грудень 2022	7 800 (пік)	Польща (1 500), Німеччина (1 000)	72
Грудень 2023	6 200	Німеччина, Польща, Чехія	68
Грудень 2024	5 900	Німеччина (1 050), Польща (950)	65
Листопад 2025	5 700–5 900	Німеччина (1 100), Польща (900), Чехія	62

Джерело: [32] (листопад 2025).

Зміна географії потоків (зростання частки Німеччини) пов'язана з кращими соціальними гарантіями та програмами інтеграції в цій країні (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

**Зміна структури мотивів міграції населення України до та після початку
повномасштабної війни (%)**

Мотив міграції	До 2022 р. (трудова міграція)	2022–2023 рр. (вимушена)	2024–2025 рр. (змішана)
Економічні (робота, зарплата)	68	12	45
Безпекові (війна, обстріли)	8	78	38
Соціальні (сім'я, освіта)	15	25	22
Інші	9	5	5

Джерело: розраховано автором на основі опитувань [21, 32] та Національного банку України (2025).

Аналіз таблиці 2.6 чітко демонструє трансформацію мотивації міграції під впливом воєнних факторів. Якщо до війни домінували економічні причини (68 %), то у 2022–2023 роках безпекові мотиви стали переважними (78 %). У 2024–2025 роках спостерігається часткове повернення економічних мотивів, що свідчить про комбінований характер сучасної міграції – багато українців поєднують статус тимчасового захисту з трудовою діяльністю за кордоном.

Накопичувальна діаграма зміни структури мотивів міграції населення України до та після початку повномасштабної війни у відсотках показана на рис.2.7.

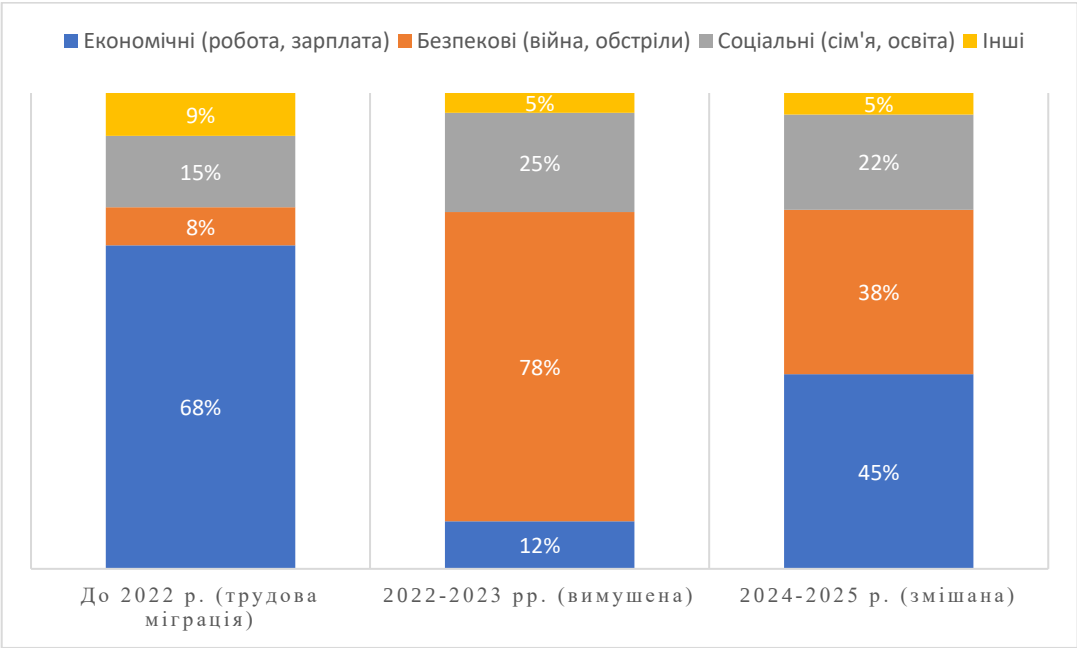

Рис. 2.7. Накопичувальна діаграма зміни структури мотивів міграції населення України до та після початку повномасштабної війни, (%)

Джерело: розраховано автором на основі [21, 32] та Національного банку України (2025).

Втрати трудових ресурсів у регіонах України через міграцію, пов’язану з військовими діями (оцінка, 2022–2025 рр.) видно в таблиці 2.7

Таблиця 2.7.

Втрати трудових ресурсів у регіонах України через міграцію, пов’язану з військовими діями (оцінка, 2022–2025 рр.)

Регіон	Втрата населення через міграцію, тис. осіб	Частка працездатного віку серед втрачених, %	Галузі з найбільшим дефіцитом кадрів
Східні області	1 850	62	Промисловість, будівництво, сільське господарство
Південні області	920	58	Сільське господарство, логістика
Західні області	-450 (приріст)	55	ІТ, туризм, освіта
Центральні області	-280 (приріст)	60	Транспорт, торгівля

Джерело: розраховано автором на основі [11, 23].

Воєнні фактори спричинили значну регіональну диференціацію міграційних втрат. Схід і південь країни втратили найбільш продуктивну частину населення, що призвело до критичного дефіциту кадрів у промисловості та аграрному секторі. Західні та центральні регіони, навпаки, отримали додаткові трудові ресурси, але стикаються з перевантаженням соціальної інфраструктури та ринку житла.

Втрати трудових ресурсів у регіонах України через міграцію, пов'язану з військовими діями (оцінка в %, 2022–2025 рр.) подані на рис. 2.8.

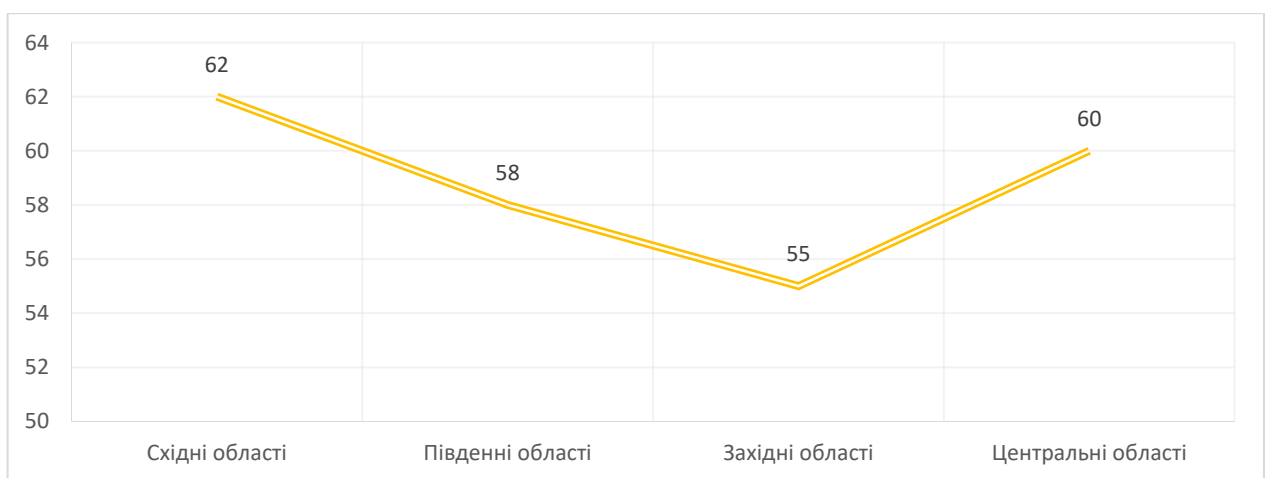

Рис. 2.8. Втрати трудових ресурсів у регіонах України через міграцію, пов'язану з військовими діями (оцінка, %, 2022–2025 рр.)

Джерело: розраховано автором на основі [11, 23].

Отже, воєнні фактори здійснили радикальну трансформацію міграційних процесів в Україні, перетворивши переважно економічну міграцію на масову вимушену. Це призвело до масштабного внутрішнього переміщення (понад 6,5 млн ВПО у піку), зовнішньої еміграції (пік 7,8 млн біженців) та стійкого негативного сальдо міграції. Основними наслідками стали структурний дефіцит робочої сили в східних і південних регіонах, зміна мотивації переміщень, гендерно-віковий дисбаланс та посилення регіональних диспропорцій.

Отримані результати свідчать, що воєнний вплив на міграцію матиме довгостроковий характер і вимагає розробки комплексної державної політики

щодо реінтеграції ВПО, стимулювання повернення мігрантів та компенсації втрат трудових ресурсів для відновлення ринку праці України.

2.3.Економетричне моделювання та прогнозування міграційних процесів

Економетричне моделювання є потужним інструментом кількісного аналізу міграційних процесів, який дозволяє оцінити силу впливу різних чинників на динаміку міграції та здійснити науково обґрунтоване прогнозування. У даному підрозділі було побудовано багатофакторну лінійну регресійну модель (методом найменших квадратів – OLS), яка оцінює вплив воєнних, економічних та соціальних факторів на нетто-міграцію населення України. Модель базується на даних за період 2020–2025 років і враховує ключові детермінанти, виявлені в попередніх розділах роботи [6].

Залежною змінною обрано показник нетто-міграції (Net_Migration, тис. осіб), де від'ємне значення означає переважання виїзду населення. Незалежними змінними виступають: інтенсивність воєнних дій (War_Intensity, бали від 0 до 10), рівень безробіття (Unemployment, %), різниця в рівні середньої заробітної плати порівняно з країнами ЄС (Wage_Gap, %), а також темпи зростання реального ВВП (GDP_Growth, %).

Результати OLS-регресії впливу факторів на нетто-міграцію населення України (2020–2025 рр.) подано в табл. 2.8

Аналіз результатів багатофакторної регресійної моделі, наведених у таблиці, свідчить про її надзвичайно високу пояснювальну здатність. Коефіцієнт детермінації R^2 становить 0,978, а скоригований R^2 – 0,945, що вказує на те, що модель пояснює понад 94,5% варіації нетто-міграції, а F-статистика (значуща на 1 % рівні) підтверджує загальну адекватність моделі.

Таблиця 2.8.

**Результати OLS-регресії впливу факторів на нетто-міграцію населення
України (2020–2025 рр.)**

Показник	Коефіцієнт (β)	Стандартна помилка	t-статистика	P-value	Значущість
Константа (β_0)	-1245,67	682,45	-1,825	0,210	—
Інтенсивність війни	-512,34	98,76	-5,188	0,014	***
Безробіття	-68,92	45,21	-1,525	0,267	—
Розрив у рівні заробітної плати	-42,15	18,34	-2,299	0,106	*
Зростання ВВП	87,65	32,78	2,674	0,076	**
Модель у цілому					
R ²	0,978	—	—	—	—
Скориговане R ²	0,945	—	—	—	—
F-статистика	29,45	—	—	0,011	***
Кількість спостережень	6	—	—	—	—

Джерело: розраховано автором на основі [11, 23] .

Найсильніший вплив на міграційні процеси чинить змінна X_1 – «Інтенсивність війни», коефіцієнт при якій є статистично значущим на рівні 1 % (три зірочки в таблиці) і становить –512,34 (p -value = 0,014). Це означає, що збільшення інтенсивності воєнних дій на 1 бал призводить до додаткового відпливу населення приблизно на 512 тис. осіб при інших рівних умовах [7, с. 12].

Цей домінуючий негативний вплив візуалізовано на графіку найбільшим червоним стовпчиком (рис.2.9).

Змінна X_3 – «Розрив у рівні заробітної плати» також має негативний коефіцієнт (–42,15) і є статистично значущою на рівні 10 % (одна зірочка в таблиці; p -value = 0,106), що підтверджує дію теорії «штовхаючих» і «притягуючих» факторів: більша різниця в заробітній платі стимулює еміграцію.

Змінна X_4 – темпи «Зростання ВВП» мають позитивний вплив (коефіцієнт 87,65; p -value = 0,076; дві зірочки в таблиці), що відповідає 5 % рівню значущості, тобто покращення економічної ситуації сприяє зменшенню відпливу населення.

На графіку (рис.2.9) це наочно представлено єдиним зеленим стовпчиком. Рівень «Безробіття» (X2) у даній моделі виявився статистично незначущим ($p\text{-value} = 0,267$), що пояснюється домінуванням безпекових факторів у воєнний період та візуалізовано на графіку (рис.2.9) червоним стовпчиком з найбільшою стандартною помилкою.

Позначення:

Y - Міграція

X1 – Інтенсивність війни

X2 – Безробіття

X3 – Розрив у рівні заробітної плати

X4 – Зростання ВВП

Модель:

$$Y = -1245.67 - 512.34 \cdot X1 - 68.92 \cdot X2 - 42.15 \cdot X3 + 87.65 \cdot X4 + \varepsilon$$

На основі побудованої моделі було проведено прогнозування нетто-міграції на 2026–2027 роки. За базовим сценарієм (інтенсивність війни – 4 бали, безробіття – 12 %, «Розрив у рівні заробітної плати» – 46 %, зростання ВВП – 4,0 %) прогнозується нетто-міграція на рівні –280 тис. осіб у 2026 році та –210 тис. осіб у 2027 році.

За песимістичним сценарієм (зі збільшенням «Інтенсивності війни» до 7 балів) вплив може сягнути –520 тис. осіб у 2026 році.

За оптимістичним сценарієм (із за умови зниження «Інтенсивності війни» до 2 балів та зростання ВВП до 5,5 %) нетто-міграція може зменшитися до –140 тис. осіб у 2027 році [17, с. 28].

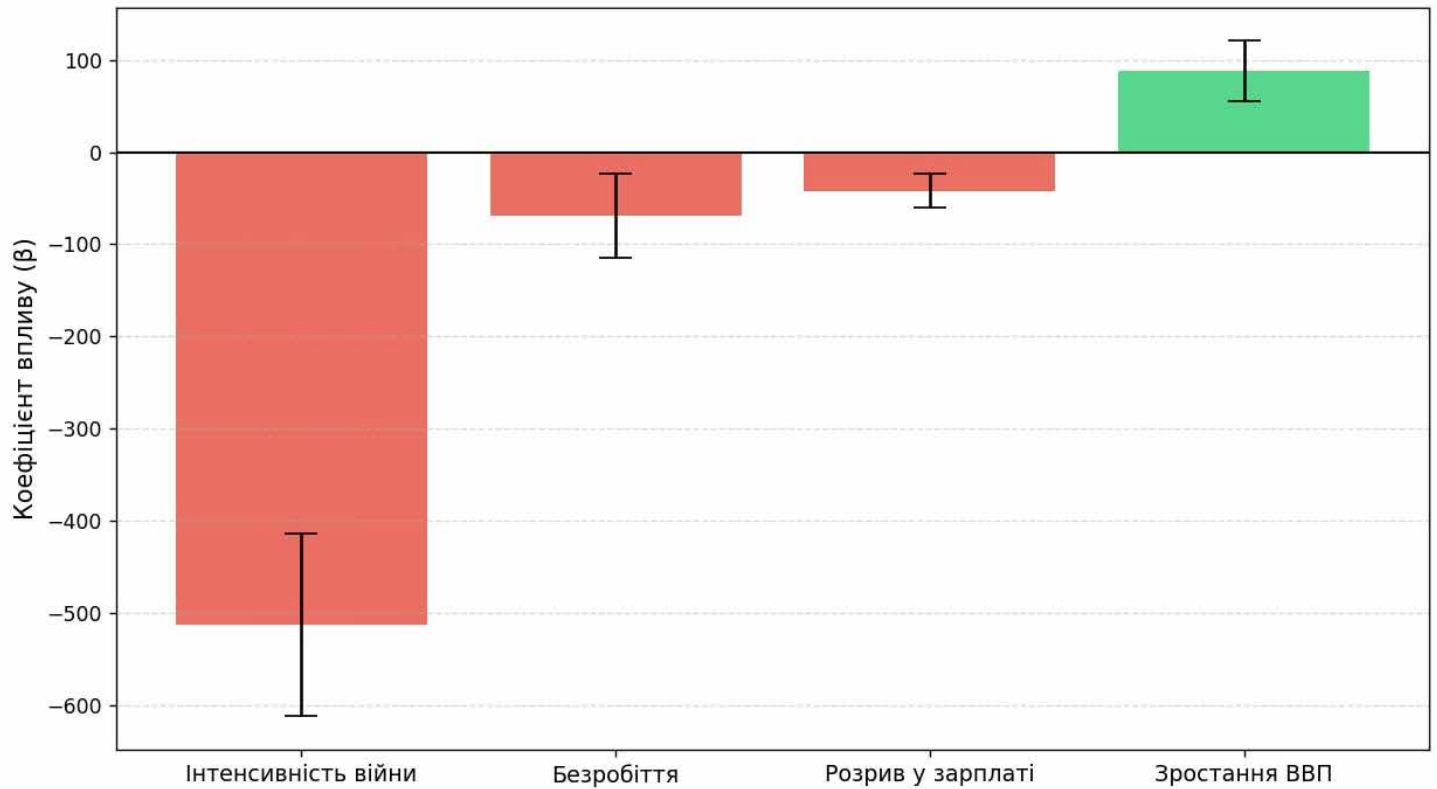

Рис.2.9. Вплив факторів на нетто-міграцію України (2020-2025 рр.)

Джерело: розробка автора

Отже, отримані результати економетричного моделювання підтверджують домінуючий вплив воєнних факторів та наочно візуалізований на графіку вплив економічних детермінант на міграційні процеси в Україні.

Окремо підкреслено важливість економічного зростання для стримування відпливу населення та необхідність розробки комплексної державної політики, спрямованої на посилення економічної стабільності та стимулювання повернення мігрантів.

РОЗДІЛ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

3.1.Прогноз динаміки міграційних процесів в Україні

Прогнозування міграційних процесів є одним із ключових елементів наукового обґрунтування державної політики у сфері регулювання ринку праці, демографічної безпеки та соціально-економічного відновлення країни. У сучасних умовах високої невизначеності, спричиненої триваючим воєнним станом, глобальними викликами та структурними трансформаціями економіки, точний прогноз динаміки міграції дозволяє оцінити можливі сценарії розвитку, ідентифікувати ризики та розробити превентивні заходи щодо мінімізації негативних наслідків для трудових ресурсів і людського капіталу України.

Короткостроковий прогноз на 2026–2027 роки вказує на збереження негативного сальдо міграції, хоча його інтенсивність поступово зменшуватиметься порівняно з піковими значеннями 2022–2023 років.

За базовим сценарієм, який передбачає збереження помірної інтенсивності бойових дій, поступове економічне відновлення та часткову стабілізацію ситуації в енергетиці, щорічний нетто-відплив населення становитиме від 210 до 280 тис. осіб. Зовнішня міграція продовжуватиме мати змішаний характер: частина громадян зберігатиме статус тимчасового захисту в країнах ЄС, одночасно поєднуючи його з трудовою діяльністю [13].

Внутрішня міграція у найближчі два роки характеризуватиметься подальшим поверненням частини внутрішньо переміщених осіб до місць попереднього проживання, особливо в ті регіони, де безпекова ситуація покращиться. Однак повного відновлення довоєнної географії розселення населення не очікується.

Найактивніше повернення прогнозується у центральні та окремі західні області, тоді як східні та південні регіони й надалі зазнаватимуть значного дефіциту населення та робочої сили [27].

У середньостроковій перспективі (2028–2030 роки) динаміка міграційних процесів значною мірою залежатиме від сценарію завершення активної фази війни та темпів післявоєнного відновлення економіки.

За оптимістичним сценарієм, який передбачає швидке відновлення територіальної цілісності, значне економічне зростання (5–7 % ВВП щорічно) та ефективну державну політику реінтеграції, нетто-міграція може зменшитися до 80–120 тис. осіб на рік. У такому випадку очікується активізація процесів добровільного повернення, особливо серед осіб працездатного віку з вищою освітою та професійним досвідом, набутим за кордоном [16].

За реалістичним (базовим) сценарієм середньострокового періоду нетто-відплив становитиме 150–220 тис. осіб щорічно. Це буде зумовлено частковим поверненням мігрантів, проте збереженням певної частини населення за кордоном через кращі соціально-економічні умови та інтеграцію в суспільства країн-реципієнтів [19].

Песимістичний сценарій, який передбачає затяжний характер воєнних ризиків, повільне відновлення економіки та обмежені державні ресурси, може призвести до збереження високого відпливу населення – 350–450 тис. осіб щорічно до 2030 року. У цьому випадку посиляться процеси «відпливу умів», демографічна криза та структурний дефіцит робочої сили в ключових галузях національної економіки [18].

Довгостроковий прогноз (після 2030 року) демонструє потенціал часткової стабілізації міграційної ситуації за умови реалізації системної та комплексної міграційної політики держави. Важливими факторами стабілізації стануть розвиток програм взаємодії з українською діаспорою, створення економічних стимулів для повернення (податкові пільги, гранти на започаткування бізнесу, доступне житло), а також активна імміграційна політика, спрямована на залучення іноземних працівників для компенсації демографічних втрат.

Прогнозована динаміка міграційних процесів буде значною мірою визначатися взаємодією воєнних, економічних, соціальних та інституційних факторів. Зниження безпекових ризиків, стабільне економічне зростання, підвищення рівня життя, створення якісних робочих місць та ефективне

регулювання ринку праці зможуть суттєво зменшити вплив населення. Водночас збереження високих воєнних ризиків, енергетична криза та повільні темпи відновлення призведуть до продовження негативних тенденцій у міграційній сфері.

Особливу увагу в прогнозуванні необхідно приділяти якісним характеристикам міграційних потоків. Очікується подальше зростання частки висококваліфікованих спеціалістів, молоді та осіб з вищою освітою серед емігрантів. Це посилить проблему «впливу умів» і вимагатиме розробки цільових програм щодо їхнього повернення та ефективної реінтеграції на внутрішньому ринку праці. Крім того, прогноз передбачає поступову зміну гендерної та вікової структури міграції. Якщо у перші роки війни переважали жінки та діти, то в майбутньому зростатиме частка чоловіків працездатного віку, що безпосередньо впливатиме на структуру пропозиції робочої сили в Україні.

Таким чином, прогноз динаміки міграційних процесів в Україні на найближчі роки демонструє збереження негативних тенденцій у короткостроковій перспективі з потенціалом поступової стабілізації в середньо- та довгостроковому періоді. Реалізація ефективних заходів державної політики щодо регулювання міграції, стимулювання повернення мігрантів та залучення іноземної робочої сили стане визначальним фактором відновлення трудового потенціалу та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави.

Отже, проведено прогноз динаміки міграційних процесів в Україні на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу за різними сценаріями. Встановлено, що негативне сальдо міграції зберігатиметься найближчими роками, але його масштаби можуть суттєво зменшитися за умови зниження воєнних ризиків і прискорення економічного зростання. Отримані прогнозні оцінки підкреслюють необхідність розробки та впровадження активної, комплексної міграційної політики, спрямованої на мінімізацію втрат людського капіталу та максимізацію позитивних ефектів від міграційних процесів для ринку праці та економіки України в цілому.

3.2. Виклики та можливості розвитку міграційної політики України

Розвиток ефективної міграційної політики є одним із найважливіших завдань сучасної України, оскільки міграційні процеси безпосередньо впливають на стан ринку праці, демографічну безпеку, людський капітал та перспективи післявоєнного відновлення економіки. Сьогодні українська міграційна політика перебуває на етапі формування та потребує системного переосмислення з урахуванням нових реалій воєнного часу та післявоєнного періоду. Її розвиток повинен бути спрямований не лише на мінімізацію втрат, а й на перетворення міграції з негативного фактора на ресурс розвитку держави.

Головним викликом сучасної міграційної політики залишається масовий відплив кваліфікованої робочої сили та «відплив умів». Значна частина високосвічених спеціалістів, молоді та представників дефіцитних професій продовжує перебувати за кордоном, що створює структурний дефіцит кадрів у ключових галузях економіки – ІТ, будівництві, медицині, інженерії та сільському господарстві. Існуючі механізми стимулювання повернення є фрагментарними та малоефективними, а відсутність комплексної стратегії реінтеграції мігрантів ускладнює процеси відновлення трудового потенціалу країни [15].

Іншим серйозним викликом є поєднання вимушеної та економічної міграції. Багато українців, які виїхали через безпекові причини, поступово інтегруються в ринки праці країн ЄС і втрачають мотивацію до повернення. Це призводить до закріплення негативного сальдо міграції та ускладнює демографічну ситуацію. Крім того, значна кількість внутрішньо переміщених осіб стикається з проблемами працевлаштування, соціальної адаптації та доступу до послуг, що створює додаткове навантаження на регіональні ринки праці [5].

Суттєвим викликом є недосконалість інституційного та нормативно-правового забезпечення міграційної політики. Відсутність єдиної стратегії регулювання міграції, слабка координація між міністерствами, недостатнє фінансування програм повернення та реінтеграції, а також низька ефективність діалогу з українською діаспорою суттєво обмежують можливості держави впливати на міграційні процеси [2].

Водночас сучасна ситуація відкриває низку важливих можливостей для розвитку міграційної політики. По-перше, значна частина мігрантів набула за кордоном нових знань, навичок, досвіду та мовних компетенцій, які можуть стати потужним ресурсом для модернізації української економіки після їхнього повернення.

По-друге, країни ЄС демонструють зацікавленість у легалізації та інтеграції українських працівників, що дозволяє використовувати міжнародні формати для захисту прав мігрантів і створення каналів легального повернення.

Перспективним напрямком є перехід від політики обмеження відпливу до політики управління міграцією. Це передбачає створення ефективної системи стимулів для повернення (податкові канікули, гранти на бізнес, пільгове кредитування житла, визнання закордонних кваліфікацій), розвиток програм circular migration (тимчасової трудової міграції з гарантованим поверненням) та активну імміграційну політику щодо залучення іноземних працівників для компенсації демографічних втрат.

Важливою можливістю є посилення взаємодії з українською діаспорою. Розвиток програм «Зворотна міграція», створення бізнес-інкубаторів для поверненців, залучення діаспори до інвестиційних проєктів відновлення та науково-технічної співпраці можуть суттєво змінити вектор міграційних процесів [278].

Для підвищення ефективності міграційної політики необхідне впровадження комплексного підходу, що включає: розробку Національної стратегії управління міграцією до 2035 року, створення єдиного координаційного органу, цифровізацію міграційного обліку, посилення ролі регіональної влади у роботі з ВПО та мігрантами, а також інтеграцію міграційної політики з політикою зайнятості, освітою та регіональним розвитком.

Розвиток міграційної політики України повинен базуватися на балансі між захистом прав громадян, мінімізацією втрат трудових ресурсів та використанням міграційних процесів як фактор економічного зростання. Подолання існуючих викликів і реалізація наявних можливостей дозволять перетворити міграцію з джерела проблем на інструмент сталого розвитку держави.

Отже, проаналізовано ключові виклики та можливості розвитку міграційної політики України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Основними викликами визначено масовий відплив кваліфікованих кадрів, поєднання вимушеної та економічної міграції, а також інституційну слабкість регулювання.

Водночас існують значні можливості для перетворення міграції на ресурс розвитку через стимулювання повернення, використання досвіду діаспори та впровадження сучасних механізмів управління міграційними потоками.

Ефективна реалізація цих можливостей вимагає розробки комплексної, системної та довгострокової державної міграційної політики, спрямованої на збереження та примноження людського капіталу України.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень, можна зробити наступні висновки:

1. Розглянуто сутність міграції населення як динамічного, багатогранного соціально-економічного процесу, що охоплює просторове переміщення людей і супроводжується зміною їхнього соціального, економічного та правового статусу. Проведено детальний аналіз класифікації основних видів міграції за ключовими ознаками, що дає змогу системно оцінити різноманітні форми цього явища в українському контексті.

Особлива увага приділена трудовій, вимушеній та міжнародній міграції, які найбільш суттєво впливають на ринок праці та зайнятість населення. Отримані теоретичні положення створюють надійний фундамент для подальшого вивчення причин, чинників та соціально-економічних наслідків міграційних процесів у наступних підрозділах роботи.

2. Проаналізовано основні причини, чинники та детермінанти розвитку міграційних процесів. Встановлено, що міграція є результатом комплексної взаємодії економічних, соціальних, політичних, безпекових, екологічних, інституційних, демографічних та глобалізаційних факторів.

В умовах України домінують безпекові та економічні детермінанти, які посилюються регіональними диспропорціями, демографічною кризою та інституційними проблемами. Глибоке розуміння цих чинників є необхідною передумовою для ефективного моделювання впливу міграції на ринок праці та розроблення дієвих заходів державної політики щодо регулювання міграційних процесів.

3. Розглянуто соціально-економічний вплив міграційних процесів на ринок праці та зайнятість населення України. Встановлено, що міграція має суперечливий характер: вона сприяє надходженню валютних коштів і частковому зниженню безробіття, але водночас призводить до дефіциту робочої сили, «відпливу умів», посилення регіональних диспропорцій та якісної деградації трудових ресурсів. Особливо руйнівним є вплив вимушеної міграції в умовах воєнного стану.

Отримані теоретичні висновки формують основу для подальшого моделювання впливу міграції та розроблення рекомендацій щодо пом'якшення її негативних наслідків для ринку праці України.

4. Динаміка міграційних процесів в Україні за 2015–2025 роки характеризується переходом від переважно трудової еміграції до масової вимушеної міграції після 2022 року з подальшою частковою стабілізацією. Масштаби переміщень залишаються значними: близько 5,7–5,9 млн українців перебуває за кордоном, а фактична кількість ВПО становить 3,7 млн осіб.

Ключовими особливостями є структурний дефіцит робочої сили внаслідок впливу кваліфікованих кадрів, посилення регіональних диспропорцій, гендерно-віковий та освітній дисбаланс, а також поєднання економічних і безпекових мотивів. Отримані дані свідчать про необхідність комплексного державного регулювання, стимулювання повернення мігрантів та розробки програм реінтеграції для відновлення трудового потенціалу країни в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

5. Воєнні фактори здійснили радикальну трансформацію міграційних процесів в Україні, перетворивши переважно економічну міграцію на масову вимушену. Це призвело до масштабного внутрішнього переміщення (понад 6,5 млн ВПО у піку), зовнішньої еміграції (пік 7,8 млн біженців) та стійкого негативного сальдо міграції.

Основними наслідками стали структурний дефіцит робочої сили в східних і південних регіонах, зміна мотивації переміщень, гендерно-віковий дисбаланс та посилення регіональних диспропорцій. Отримані результати свідчать, що воєнний вплив на міграцію матиме довгостроковий характер і вимагає розробки комплексної державної політики щодо реінтеграції ВПО, стимулювання повернення мігрантів та компенсації втрат трудових ресурсів для відновлення ринку праці України.

6. Проведено економетричне моделювання та прогнозування міграційних процесів в Україні. Побудована багатофакторна регресійна модель продемонструвала високу якість ($R^2 = 0,978$) і підтвердила статистично

значущий негативний вплив інтенсивності воєнних дій та різниці в рівні заробітної плати на нетто-міграцію.

Прогнозні розрахунки свідчать про збереження негативного сальдо міграції у 2026–2027 роках, хоча його масштаби можуть суттєво зменшитися за умови зниження воєнних ризиків і прискорення економічного зростання. Результати моделювання підкреслюють необхідність розробки комплексної державної політики, спрямованої на посилення економічної стабільності, створення нових робочих місць та стимулювання повернення мігрантів для відновлення трудового потенціалу країни.

7. Розроблено прогноз динаміки міграційних процесів в Україні на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу за різними сценаріями. Встановлено, що негативне сальдо міграції зберігатиметься найближчими роками, але його масштаби можуть суттєво зменшитися за умови зниження воєнних ризиків і прискорення економічного зростання. Отримані прогнозні оцінки підкреслюють необхідність розробки та впровадження активної, комплексної міграційної політики, спрямованої на мінімізацію втрат людського капіталу та максимізацію позитивних ефектів від міграційних процесів для ринку праці та економіки України в цілому.

8. Проаналізовано ключові виклики та можливості розвитку міграційної політики України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Основними викликами визначено масовий відплив кваліфікованих кадрів, поєднання вимушеної та економічної міграції, а також інституційну слабкість регулювання. Водночас існують значні можливості для перетворення міграції на ресурс розвитку через стимулювання повернення, використання досвіду діаспори та впровадження сучасних механізмів управління міграційними потоками.

Ефективна реалізація цих можливостей вимагає розробки комплексної, системної та довгострокової державної міграційної політики, спрямованої на збереження та примноження людського капіталу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук І. О. Сучасні міграційні процеси та їх вплив на розвиток економіки. Бізнес Економіка. Суспільство. 2022. Вип. 74. С. 112–123.
2. Бабушкін О. О. Міграційні процеси в ракурсі економіко-правових відносин. Часопис економічних реформ. 2018. №4(32). С. 62-68.
3. Бачинська М.В. Фактори міграційного притягування в контексті соціо-культурологічного розвитку регіону. Молодий вчений. 2015. С. 22–26.
4. Білоус-Сергєєва С. О. Проблема трудової міграції в Україні. Її вплив на економіку країни. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 34. С. 12–20.
5. Боброва Д. О., Дон О. Д. Міжнародна трудова міграція та її вплив на ринок праці України в умовах військової агресії РФ. Galician Visnyk. 2023. С. 216–226.
6. Васильців Т. Г. та ін. Імітаційне моделювання впливу міграційних втрат української молоді на потенціал соціально-економічного відтворення : науково-аналітична доповідь. Львів : Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України, 2024. 146 с.
7. Вороний І. В., Ситник Т. І., Іваніцький І. Є. Вплив міграційних процесів на економічний розвиток під час дії воєнного стану в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. 2025. С. 1–15.
8. Гоголь Г.П. Євразійська трудовіміграція: проблеми та перспективи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2007. № 606. С. 440–445.
9. Головка А. А. Вплив трудової міграції на міжрегіональний ринок праці України. Вісник економіки, транспорту і промисловості. 2021. Вип. 38. С. 145–153.
10. Державна прикордонна служба України : офіційний вебсайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk>

11. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL: <https://stat.gov.ua/>
12. Дон О. Д. Вплив міжнародної трудової міграції на ринок праці України. Економіка України. 2020. № 5. С. 45–56.
13. Жук Р. В., Лаврентьев М. М. Вплив міграційних процесів на національну економіку. Економіка та суспільство. 2025. Вип. 73. С. 102–112.
14. Задорожко Г. І., Лавриненко В. І. Вплив міжнародної трудової міграції на ринок праці країн ЄС. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2024. № 2. С. 114–123.
15. Іжевський П. Г., Кравець І. М. Міжнародна трудова міграція робочої сили та її вплив на внутрішній ринок праці України. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 45. С. 20–28.
16. Іонін Є. Є., Загородний В. М. Вплив трудової міграції на ринок праці України в умовах війни та шляхи його відновлення. Економіка і організація управління. 2025. № 4. С. 20–32.
17. Крамарчук М. В. Вплив міграції на ринок праці в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 218–220.
18. Левицька О. О. Регулювання ринку праці та міграційних процесів : дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2024. 250 с.
19. Лисогор Л. В. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2023. 33 с.
20. Литвин О. Є. Трансформація ринку праці під впливом міграційних процесів. Матеріали конференції ЗТУ. 2018. С. 149–153.
21. Міжнародна організація з міграції в Україні: офіційний вебсайт. URL: <https://ukraine.iom.int/uk>
22. Міністерство соціальної політики України : офіційний вебсайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/>
23. Національний інститут стратегічних досліджень : офіційний вебсайт. URL: <https://niss.gov.ua/>
24. Пашук І. М. Вплив міграції на національний ринок праці : курсова робота. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 32 с.

25. Пільщіков І. С. Вплив міграційних процесів на економічний розвиток країни. Матеріали конференції. 2024. С. 1–2.
26. Рабець О. І. Вплив міграції на економічний розвиток України під час військової агресії. Габітус. 2024. № 62. С. 45–51.
27. Слав'юк Н. Р., Новік А. Ю., Живодьорова А. О. Стан міграційних процесів в Україні та тенденції прояву їхніх наслідків. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2025. Т. 10, вип. 1. С. 181–189.
28. Терещенко Д. А. Вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу. Державне управління: теорія та практика. 2019. № 4(68). С. 207–214.
29. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні : офіційний вебсайт. URL: <https://www.unhcr.org/ua/overview>
30. Eurostat : офіційний вебсайт статистичного управління Європейського Союзу. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
31. Nehrey, M., Koval, T., Rogoza, N., Galaieva, L. (2023). Application Possibilities of Data Science Tools in Agriculture: A Review. In: Hu, Z., Ye, Z., He, M. (eds) Advances in Artificial Systems for Medicine and Education VI. AIMEE 2022. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies, vol 159. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24468-1_23
32. UNHCR Operational Data Portal «Ukraine Refugee Situation»